

SISUKORD

Peadirektori eessõna	2
85 aastat Eesti Vabariigi kaitsepolitsei loomisest	3
Personal	7
Vastuluure	8
Riigisaladuse kaitse	10
Põhiseadusliku korra kaitse	12
Terrorismivastane võitlus	17
Korruptsioonivastane võitlus	25
Aegumatute kuritegude uurimisest infosõjani	35

Peadirektori eessõna

Kallis lugeja, mul on hea meel sisse juhatada kaitsepolitsei järjekordne aastaraamat. Kõigepealt tuleb ära märkida Eestile ülimalt olulised sündmused: nimelt täitusid 2004. aastal meie taasiseseisvumisjärgsed peamised riiklikud ülesanded – liitumine Euroopa Liidu ja NATO-ga. Kuulumine ühtsete demokraatlike põhimõtete ja eesmärkidega liitudesse on Eesti julgeoleku peamine alus ja tagatis, mõjutades samal ajal Eesti julgeoleku käsitlust ning ühiskonda tervikuna. Eesti roll on muutunud, sest lisaks panusele ühise julgeoleku tagamisse on lisandunud võimalus koos otsustada ühise julgeolekupoliitika ja –tegevuse küsimusi.

Paraku toimusid 2004. aastal ka Euroopas mitmed traagilised terroristlikud sündmused. Madridi rongiplahvatused 11. märtsil 2004 šokeerisid kõiki inimesi Pürenee poolsaarest Skandinaaviani, tekitades küsimuse meie haavatavusest ning sellest, kas liikmesriikide julgeolekut on üldse võimalik tõhusalt kaitsta. Tänapäeva terrorismioht on kõikidest senistest ohtudest laiaulatuslikum, mistõttu peame ka meie Eestis seda varasemast märksa globaalsemalt vaatama. Toetame igati Euroopa Liidu jõupingutusi muutmaks Euroopa ühist elukeskkonda turvalisemaks ning vähendamaks võimalusi terroriaktide toimepanemiseks.

Kaitsepolitseiamet osaleb oma kohustuste ja võimaluste piires aktiivselt rahvusvahelises koostöös terrorismiohu vähendamiseks. Lisaks sellele on veelgi enam tõhustatud terrorismivastaseid siseriiklikke meetmeid. Preventiivne töö terrorismi ärahoidmiseks Eestis on kaitsepolitsei peamisi ülesandeid. Terrorismivastane võitlus on olnud edukas eri ametkondade ühiste jõupingutuste tulemusel ning siinkohal soovibki kaitsepolitsei kõiki tehtud töö eest tänada.

Julgeolekut ohustavate tegurite väljaselgitamine ning nende vastu võitlemine paneb meie kui eriteenistuse õlule suure vastutuse. Rahvusvaheliste organisatsioonidega liitumisel on kasvanud riigisaladuste maht ning isikute ring, kes saladustega kokku puutuvad. Kaitsepolitsei peab eriti oluliseks kõigi riigiasutuste ühiseid jõupingutusi riigisaladuste kaitse tagamisel ning on valmis igakülgset jagama oma teadmisi selles valdkonnas.

Julgeolekualaste ülesannete täitmise osas tooksin välja ühe täpsustava aspekti. 2004. aastal uuendatud Eesti julgeolekupoliitika alused sätestavad, et kaitsepolitsei kogub ja töötleb oma ülesannete täitmiseks ja riigi julgeolekupoliitika kujundamiseks teavet, mille alusel

töötatakse välja riigi julgeolekupoliitika põhiseisukohad. Seega on kaitsepolitsei teabekogumise eesmärgiks nii üksikute kuritegude ärahoidmine kui ka julgeoleku tagamise meetmete väljatöötamine ning rakendamine laiemas plaanis. Usun, et kaitsepolitsei suudab ka edaspidi edukalt täita kõiki oma ülesandeid ning tagada ühistöös partneritega turvalise elukeskkonna Eestis.

85 aastat Eesti Vabariigi kaitsepolitsei loomisest

Austatud lugeja!

Käesolev aastaraamat kajastab ja dokumenteerib küll Kaitsepolitseiameti 2004. aasta tegemisi ja sündmusi, kuid jõuab ise lugejani 2005. aasta kevadel, kui täitub 85 aastat kaitsepolitsei nimetust kandnud riigiasutuse esmaloomisest Eesti Vabariigis.

Sõdadevahelisel perioodil ehk aastail 1920-1940 tegeles Eesti Vabariigis vastuluure teostamise ning riigivastaste kuritegude ennetamise, tõkestamise ja menetlemisega politseiametkond, mis kandis algul kaitsepolitsei (aastatel 1920-1925) ja hiljem poliitilise politsei (aastatel 1926-1940) nimetust.

Millist kuupäeva tuleb aga lugeda kaitsepolitsei sünnipäevaks? Kas selleks on 12. november 1918 ehk Eesti politsei asutamine (kui osa politseinikke asus realselt täitma hilisema kaitsepolitsei ülesandeid) või 12. aprill 1920 (kui võeti vastu *Eesti Vabariigi kaitsepolitsei korraldus*) või hoopis 1. mai 1920 (kui Tallinnas hakkas tööle Kaitsepolitsei Peavalitsus)? Nagu selgub 1928. aasta novembris "*Eesti Politseilehes*" ilmunud tollase poliitilise politsei juhi Johan Soomani (kes oli ühtlasi kogu Eesti politsei direktori asetäitja) politsei 10. aastapäevale pühendatud kirjutisest, ei olnud asjaosalistel endilgi tollal nimetatud küsimuses täielikku üksmeelt.

Kui kuupäevade osas esineb teatud arvamuste lahknevusi, siis isikuliselt on asi lihtsam. Kaitsepolitsei kui eriliste ülesannetega institutsiooni tegelik käivitamine seostub eelkõige Aleksander Hellati (1881-1943) nimega. Peterburi Ülikooli juristiharidusega A. Hellat oli olnud esimene eesti rahvusest Tallinna miilitsaülem (1917-1918) ehk sisuliselt Eesti politsei looja ja selle õiguslike aluste väljatöötaja. 1918. aasta novembri lõpul määrati ta Tallinna linnapeaks, juunis 1919 Eesti Vabariigi (pea)prokuröriks. 11. juulil 1919 otsustas valitsus moodustada komisjoni siseministri (sotsiaaldemokraat Aleksander

Oinas), kohtuministrist (rahvaerakondlane Jüri Jaakson) ja peaprokurörist (Aleksander Hellat), "*kes rutulises korras poliitilise politsei kohta ettepaneku teeks*".

Kohe tekitas vaidlust loodava asutuse alluvus: kas paigutada see kohtuministeeriumi alluvusse (nagu näiteks USA Föderaalne Juurdlusbüroo 1908. aastal asutatud eelkäija) või siseministeeriumi alluvusse (rõhutamaks ametkonna politseilist iseloomu, nagu Prantsusmaal, endisel Tsaari-Venemaal ja Soomes). Siseministeeriumi projekti järgi tuli asutada siseministeeriumi alluvuses Politsei Peavalitsuse juurde Poliitilise valve osakond (eesmärgiks elanikkonna poliitilise meelsuse jälgimine, millist funktsiooni Vabadussõja ajal täitis Kindralstaabi Valitsuse Sõjaväe Teadete Kogumise osakond). Vaidluse lõpetas valitsuse otsus 1919. a augustis, millega kaitsepolitsei määrati kohtuministeeriumi alluvusse. 1920. a jaanuaris asus kohtuminister Jüri Jaakson aga seisukohale, et kaitsepolitsei ülesanded ei vasta kohtuministeeriumi omadele ja esitas valitsusele vastuseisukoha. 28. jaanuaril 1920 andis valitsus siseministrile korralduse töötada välja kaitsepolitsei seaduslikud alused ja organiseerida ametkond. Sellest ajast ongi kaitsepolitsei seotud siseministeeriumiga.

Just siseminister Aleksander Hellati juhtimise all asuti välja töötama kaitsepolitsei seaduslikke aluseid ning ametkonda praktiliselt looma. Töö tulemusena võeti 12. aprillil 1920 Vabariigi Valitsuse poolt vastu *Eesti Vabariigi kaitsepolitsei korraldus*, mille § 1 järgi asutati poliitilise kuritegevuse vastu võitlemiseks Siseministeeriumi ametkonnas kaitsepolitsei. 1. mail 1920 alustas Tallinnas tööd Kaitsepolitsei Peavalitsus, mille esimeseks juhiks sai (alguses ülema kohusetäitjana, hiljem ülemana) 23-aastane Kindralstaabi ohvitser, Vabadusristi kavaler kaptan Helmut Veem (1894-1941). Peavalitsuse juures paiknes ka Kaitsepolitsei Tallinna jaoskond. Teised Kaitsepolitsei jaoskonnad formeeriti Kindralstaabi Valitsuse

Sõjaväe Teadete Kogumise osakonna luurepunktidest:

TARTUS	1. juunil 1920
VALGAS	1. juunil 1920
VÖRUS	2. juunil 1920
PÄRNUS	5. juunil 1920
RAKVERES	9. juunil 1920
KURESSAARES	16. juunil 1920

Hiljem formeeriti lisaks veel jaoskonnad:

VILJANDIS	13. juulil 1920
NARVAS	1. augustil 1920
HAAPSALUS	1. augustil 1920
TAPAL	15. augustil 1920

Taolise struktuuri otstarbekuse ja efektiivsuse kasuks kõneleb muide kõige ilmekamalt asjaolu, et sarnane territoriaalne ülesehitus – mõne väikese, sundvenestatud Kirde-Eesti olukorrast tingitud erinevusega – on aidanud ka 1991. aastal taasloodud kaitsepolitseil nüüd juba üle kümne aasta tulemuslikult toimida.

Uue ametkonna loomise ja komplekteerimise põhimõtetest võiks nimetada järgmisi:

- 1) regionaalne struktuur kattus Vabadussõja-aegse Kindralstaabi Valitsuse Sõjaväe Teadete Kogumise osakonna luurepunktide asukohtadega;
- 2) koos struktuuriga võeti üle ka suur osa luurepunktide personalist;
- 3) tööle võeti arvukalt endisi sõjaväelasi;
- 4) tsaariaegsetest politseinikest võeti tööle neid, kes polnud seotud endise Tsaari-Venemaa poliitilise politseiga (*ohranka*);
- 5) püüti igati eristuda endisest tsaarirežiimist ning võita avaliku arvamuse poolehoidu;
- 6) püüti rakendada uusi, demokraatlikke töömeetodeid.

1920. aasta 8 kuuga kasvas Kaitsepolitsei Peavalitsus 111 inimeseni. Kaitsepolitsei kui noore riigi vastuluureteenistuse loomise vajalikkust tõendavad kõige ilmekamalt just uue ametkonna 1920. aasta (tegelikult 8 kuu) töötulemused.

Avalikuks tehti:

- 24 salakuulajat
- 7 põrandaalust kommunistlikku organisatsiooni
- 13 lendlehtede laialilaotamist
- 14 sõjaväejooksikut
- 98 enamlaste hirmutegudest osavõtjat

- 3 kriminaalkurjategijat
- 8 ilma loata sõjariistade hoidjat
- 5 salakaubavedu

Arreteeriti 876 inimest, neist

- 58 salakuulajat
- 106 põrandaaluste kommunistlike organisatsioonide liiget
- 27 lendlehtede levitajat
- 78 enamlaste hirmutegudest osavõtjat
- 26 maksva riigikorra vastu ülesässitajat
- 72 keelatud poliitilisele streigile õhutajat ja teiste töö takistajat
- 10 salakaubavedajat
- 5 Nõukogude Venemaaga salajase ühenduse pidajat
- 26 salaja üle piiri Venemaal käijat
- 3 kriminaalkurjategijat
- 8 ilma loata sõjariistade hoidjat
- 4 välisvaluutaga hangeldajat
- 14 õjaväejooksikut
- 439 kahtlusalust ja illegaali

Arreteeritutest:

anti 261 süüdistusega kohtu alla,
pandi 245 ette riigist väljasaatmiseks,
vabastati 272 süüdistusandmete puudumise tõttu.

Toimus ka 2 relvastatud kokkupõrget, milles sai haavata üks kaitsepolitseinik.

Nii tormiliselt käivitus kaitsepolitsei/poliitilise politsei 20-aastane töö Eesti Vabariigi põhiseadusliku korra ja territoriaalse terviklikkuse kaitsel.

Mis puutub Aleksander Hellatisse kui omal ajal kaitsepolitsei arengut enim mõjutanud isikusse, siis järgnevad 20 aastat (1920-1940) viibis ta riigi teenistuses välissaadikuna, välisministrina ja riigikohtu liikmena. Tema isiklik saatus oli tihedalt seotud Eesti riigi saatusega: ta arreteeriti pärast Eesti okupeerimist ja annekteerimist NSV Liidu poolt NKVD korraldusel 24. septembril 1940 ning hukkus arvatavasti 28. novembril 1943 NSV Liidu Kemerovo oblasti vangilaagris.

Personal

Kaitsepolitsei ameti personali võib iseloomustada jätkuvalt töötahtelise ja õpihimulisena ning samas ka nooruslikuna. Keskmine vanus ametis on 33 aastat, sealjuures on 43% ametnikest alla 30-aastased. Keskmine teenistusstaaz ületab esmakordselt kaitsepolitsei tegevuse jooksul 7 aasta piiri, seejuures on enim ametnikke 9-aastase teenistusstaaziga. Teenistusstaazi pidev kasv on ilmikas näide personalitöö efektiivsusest ning kogu teenistuse stabiilsest arengust.

Oma igapäevatoos puutuvad kaitsepolitseiametnikud kokku erinevate seadustega, mille põhjalik tundmine on meie tegevuse üheks alustalaks. Seetõttu on personalitöö põhisuunaks kompetentsete, lojaalsete ja haritud ametnike töölevõtmine. Samas toetab amet igakülgset teenistuses olevate töötajate püüdlusi haridustaseme tõstmiseks. 31. detsembril 2004 omas kõrgharidust 59,8% kaitsepolitseinikest, kellest 18 ametnikku omandas selle just 2004. aastal. Siinkohal on huvitav märkida, et 1998. aastal, kui püstitati auahne eesmärk, et kõrgharidusega ametnike osakaal peab Kaitsepolitseiametis tulevikus jõudma 80%-ni, töötas meil vaid 30% kõrgkooli lõpetanud. Täna võime juba teatud rahuldusega tõdeda, et kunagise eesmärgi saavutamine lähitulevikus on muutunud täiesti reaalseks.

Teenistuse eripärast ja Eesti riigiametnikele esitatavatest nõuetest tulenevalt pöörame personalitöös suurt tähelepanu eelkõige täiendõppele. Aasta-aastalt on laienenud võimalused saata ametnikke erinevatele sise- ja välisriiklikele koolitustele. Samas võtavad meie spetsialistid osa rahvusvahelistest seminaridest ja konverentsidest, kus nad suudavad

lisaks teadmiste omandamisele jagada omapoolseid kogemusi ka kolleegidele. Maailmas levivast terrorismiohust johtuvalt on pidevalt suurenenud just terrorismi vastu võitlemisele suunatud koolituste/õppuste osakaal. Selle kinnituseks võib lugeda kaitsepolitseiametnike osalusel ja juhtimisel 2004. aasta suvel Eestis läbi viidud rahvusvahelist kriisireguleerimise õppust DIVEX'04.

Kaitsepolitseiameti üheks motoks on traditsiooniliselt "Terves kehas terve vaim!". Ametnikele on loodud erinevad võimalused kehaliseks tegevuseks. Iganädalaselt on võimalik kasutada ujulat, jõu- ja spordisaali. Mitmetel spordialadel on kaitsepolitseinikud saavutanud märkimisväärseid tulemusi – näiteks võideti teist aastat järjest Siseministeeriumi valitsemisala asutuste võrkpalliturniir. Jätkuvalt on populaarsed kaitsepolitsei suve- ja talvapäevad, kus mõnusa sportliku

tegevuse käigus leitakse aega ka lõõgastumiseks.

Vastuluure

Kaitsepolitsei ameti kui Eesti Vabariigi vastuluureasutuse huviorbiidis on Eestis senini olnud põhiliselt SRÜ riikide ja mõnede Aasia riikide eriteenistused. Seoses terrorismiohu kasvuga maailmas neile on lisandunud ka Lähis-Ida riikide eriteenistuste episoodiline tegevus meie regioonis.

Eesti liitumine 2004. aastal kahe mõjuka rahvusvahelise organisatsiooni – NATO ja Euroopa Liiduga – tõi kohe kaasa selgesti tajutava nihke välisriikide eriteenistuste Eesti-vastases luuretegevuses. Aktiivsusega paistavad jätkuvalt silma Venemaa luureteenistused, mille residentuuride siinset tegevust hindab kaitsepolitsei 2004. aastal väheedukaks. Kuna Vene eriteenistuste senine panustamine Eesti vene kogukonnale ja selle parteidele ennast ei õigustanud, siis kahanes 2004. aastal ka Venemaa eriteenistuste tähelepanu viimaste vastu. Senise poliitika läbikukkumist kinnitavad otseselt ka praegu käimasolevad "kaasmaalaste" toetamise süsteemi reformid.

Kohaliku vene kogukonna mõjutamise ja ärakasutamise asemel on hakatud järjest rohkem keskenduma Eesti ametnikele, – seda eriti pärast vene parteide altminekut 2003. aasta Riigikogu valimistel. Vene luure aktiivseim ja kõige süstemaatilisem tegevus langeski 2003. aasta teise poolde ning 2004. aasta esimesse poolaastasse, lõppedes kahe diplomaatilist katet kasutanud Venemaa Välisluureteenistuse (SVR) luureohvitseri Eestist väljasaatmisega. SVR-i Euroopa Valitsuse kõrge ametnik kindralleitnant Anatoli Klimkin ja varasema Aasia kogemusega major Jevgeni Golubkin pidid lahkuma diplomaatidele kohatu tegevuse tõttu, kuna püüdsid oma tegevusega sekkuda Eesti erakondade "tagatuppa".

Väljasaatmised toimusid vahetult Europarlamendi valimiste eel, mil SVR üritas ka Eesti hääleõiguslikku vene kogukonda mobiliseerida (Venemaa meelest parema Eesti-vastase *lobby*-kanali) Euroopa Parlamendi saadikukohtade võitmiseks. Pärast oma prominentse luureduo paljastamist ja "diskvalifitseerimist" SVR kuni 2004. aasta lõpuni Eestis erilise aktiivsusega silma ei paistnud.

Juba aastaid on Venemaa luureteenistuste üheks peamiseks

ülesandeks Eestis olnud sise- ja välispoliitika hoolikas jälgimine ning Venemaale oluliste sündmuste poliitiline mõjutamine. 2004. aastal lisandusid sellele silmatorkavad katsed kasutada oma tegevuse platsdarmina Euroopa Liidu struktuure ja liikmesmaid.

Sõjaväeluure (GRU) muutis oma taktikat pärast 2000. aastat, kui Eesti territooriumilt viidi välja suurem osa nähtavast avalikust operatiivtegevusest ning hüppeliselt kasvas sõjaväeluure huvi Eesti saatkondade vastu. Eesti-vastased salaoperatsioonid pole aga mitte kunagi katkenud. Uuema tendentsina püüavad hoopis mujal Euroopa riikides diplomaatilise katte all töötavad Venemaa sõjaväeluurajad leida juurdepääse Eesti huvipakkuvatele valdkondadele või isikutele. Samas tuleb rõhutada Venemaa sõjaväeluuret läbi aegade iseloomustanud konservatiivsust: Kindralstaabi Luure Peavalitsuse kohalolek huvialustes riikides on alati täielik. Eestis on GRU olulisimaks huviobjektiks senini olnud Eesti riigiametnike tegevus rahvusvahelistes organisatsioonides. Eesti astumine NATO-sse ainult suurendas ja süvendas sõjaväeluure huvi Eesti vastu.

Venemaa territooriumilt lähtuvat luuretegevust iseloomustavad jätkuvad ja üha arvukamaks muutuvad Eesti kodanike ning Eesti elanike värbamis- ja mõjutamiskatsed. Senine teadaolev praktika kinnitab, et Venemaad külastavaid isikuid "võetakse ette" suhteliselt valimatult: nende seas on olnud riigiametnikke, ärimehi, väikeettevõtjaid, üliõpilasi. Juhtrolli taolisel robustsel jõuga värbamisel etendab Vene eriteenistustest jätkuvalt Föderaalne Julgeolekuteenistus (FSB), kuid on fikseeritud ka teiste suurriigi eriteenistuste huvisid.

Värbajaid ehk Venemaa eriteenistusi huvitavad eelkõige Eesti nn jõustruktuurid (kaitsepolitsei, piirivalve, politsei, toll), poliitikategelased ja juurdepääsuvõimalused nendele, piirialadel teostatav regionaalpoliitika ning palju muud. Alati haaratakse hoolega kinni nn aktiivsete meetmete rakendamise võimalustest. Kõnealuse värbamistegevuse aktiivsus ja maht on kasvanud koos Vene eriteenistuste mõjuvõimu ning volituste kasvuga Venemaa ühiskonnas, millele panid aluse 2004. aasta reformid.

Kaitsepolitsei hinnangul on tegemist olulise julgeolekuohuga: Venemaad külastavate Eesti kodanike suhtes teostatavate värbamiskatsete eesmärgiks on informatsiooni kogumiseks ja mõjutustegevuse läbiviimiseks vajaliku agentuuri loomine Eestis. Seejuures tuleb rõhutada taolise taktika riskivabadust: Eesti eriteenistustel on keeruline omada täielikku ja õigeaegset ülevaadet teisel pool piiri toimuvatest Eesti kodanike vastastest aktsioonidest,

milline asjaolu omakorda takistab tõhusat ennetus- ja vastutegevust. Tuleb rõhutada, et mitmete juhtumite korral on värbamismeetoditena kasutatud nii šantaaži kui ka füüsilist vägivalda, mida suudavad taluda vaid väga kindlameelsed inimesed. Demokraatlike elunormide ja töökspidamistega harjunud tavakodanikke taoliste vägivallaühiskonna barbaarsete värbamisvõtetega töödeldes võib oma karistamatust tunnetav värbaja üsna tihti edu saavutada.

Kuna Kaitsepolitseiameti vastuabinõude valik ja nende rakendamise efektiivsus nimetatud juhtumite puhul sõltub eelkõige vastava informatsiooni hulgast ning detailitäpsusest, siis palume kõiki Venemaa territooriumil sealsete eriteenistuste või jõustruktuuride värbamise, värbamiskatsete või mistahes muu mõjutamise ohvriks langenud Eesti kodanikke ja elanikke kaitsepolitseid taolistest juhtumitest kiiresti ja kartmata teavitada. Informeerimine on vajalik ühelt poolt kodanike endi julgeoleku tagamiseks (sellega väldite enda potentsiaalset šantažeerimist tulevikus), teiselt poolt aga Eesti riigi vastu suunatud võimalike kuritegude ärahoidmiseks.

Vastuluure kujutab endast vaid üht osa Eesti riigi julgeoleku tagamise abinõude kompleksist. Kõigil riigiametnikel on vaja endale teadvustada, et välisriigi luuretegevuse edukus sõltub just ametnike teadlikkusest ja distsipliinist, sest luureohvitseride eesmärgiks on enamikel juhtudel nn sensitiivse informatsiooni kogumine, mitte ainult riigisaladuseks kuulutatud paberite ostmine. Luure eesmärgiks on sihtmärkriigi otsustamise protsessi kohta teabe kogumine ja võimaluse korral selle protsessi mõjutamine. Seejuures püüavad luurajad riigiametnikke nii isikliku tasandi probleemide kui ka ambitsioonide kaudu mõjutada.

Oluliseks tuleb pidada ka erineval tasandil koostööd teiste Euroopa riikidega. Koostöö peab tugevdama Eesti ametnike arusaama kuuluvusest ühtsesse Euroopa perre ja sellega kaasnevast kohustusest kaitsta ka teiste riikide saladusi tagamaks paremini Euroopa Liidu julgeolekut.

Riigisaladuse kaitse

2004. aasta oli Eesti riigisaladuse kaitse tagamisel ühelt poolt tavaline tööaasta, teisalt aga sisaldas selles ka mitmed olulised verstapostid riigisaladuse kaitse kui süsteemi arengus.

7. septembril 2004 väljastas Kaitsepolitseiamet esimese juurdepääsuloa juriidilisele isikule ning lähiajal on oodata veel mitme juriidilise isiku loa lisandumist. Juriidilise isiku juurdepääsulubadega saavad vastavad äriühingud võimaluse osaleda rahvusvahelistel hangetel, kus eeltingimuseks on julgeolekukontrolli läbimine ja juurdepääsuloa omamine. Juriidilise isiku julgeolekukontroll tähistab riigisaladuse riikliku kaitse seisukohast olulist sammu, kuna juriidiliste isikute suhtes teostatava kontrolli käigus hinnatakse juriidilise isiku võimet kaitsta riigisaladust mitmest küljest, mis lõppkokkuvõttes tagab juriidilise isiku valduses oleva riigisaladuse efektiivsema kaitstuse.

2004. aasta teine pool algatas laialdase diskussiooni vajadusest teostada julgeolekukontrolli ka nende isikute suhtes, kellel on riigisisesele riigisaladusele ametikohajärgne juurdepääs – eelkõige Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse liikmed. Julgeolekukontrolli teostamise vajadus tuleneb Eesti riigi poolt võetud rahvusvahelistest kohustustest, kuna mitmed Eestile teavet edastavad rahvusvahelised organisatsioonid, eelkõige NATO, ei luba oma salastatud teabele ligi inimesi, kes ei ole läbinud julgeolekukontrolli.

Arvestades salastatud teavet töötlevate inimeste arvu kasvu lähiaastatel – näiteks muutub peatselt kõigi jälitusametkondade poolt kogutav jälitusteave piiratud tasemega riigisaladuseks, samuti jätkub NATO ja Euroopa Liiduga seonduva salastatud teabega kokku puutuvate inimeste arvu kasv –, pöörab Kaitsepolitseiamet nii lähiajal kui ka pikemas perspektiivis veelgi suuremat tähelepanu riigisaladuse koolitusele ning vastavate koolituskavade koostamisele.

Negatiivse külje pealt jääb 2004. aasta riigisaladuse kaitse osas meelde ka kui nn kaitseministri portfelli aasta: 30. oktoobril varastati tollase Eesti Vabariigi kaitseministri eramust Tartus tema portfell salastatud dokumentidega. Kõnealune juhtum on klassikaline näide sellest, kuidas salastatud teabe kaitseks kehtestatud eeskirjade eiramine kõrge riigiametniku poolt võib viia tähtsate dokumentide kaotamiseni ning kahjustada oluliselt nii vastava ministeeriumi kui ka kogu Eesti riigi mainet ja usaldusväärset rahvusvaheliste koostööpartnerite silmis.

Põhiseadusliku korra kaitse

2004. aastal jätkas Venemaa aktiivselt nn kaasmaalastega seonduvate teemaderingi rakendamist oma välispoliitika vankri ette nii Eestis kui ka kogu Baltikumis. Venemaa poolt kärarikkalt deklareeritav ja afišeeritav kaasmaalaste huvide kaitsmine seisneb jätkuvalt Eesti venekeelse elanikkonna eesmärgipärasel omakasupüüdlikus mõjutamises ning vastava propagandistliku retoorika kasutamises nii rahvusvahelistes organisatsioonides kui ka kahepoolsetes suhetes (suurte) lääneriikidega. Tegemist on Venemaa jätkuva püüdlusega kasutada kõnealust propagandistlikku "kaarti" nii oma sise- kui ka välispoliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Välispoliitiliselt tähendab see eelkõige püüdu nõrgestada Balti riikide positsioone rahvusvahelisel tasandil. Samuti püütakse "kaasmaalaste inimõiguste pidevale rikkumisele" viidates kaubelda endale välja paremaid lähte positsioone või tingimusi suhetes/läbirääkimistes nii NATO kui ka Euroopa Liiduga.

Venemaa šovinistliku välispoliitika elluviimise peamiseks institutsioonideks on jätkuvalt Vene Föderatsiooni Presidendi Administratsioon, välisministeerium ja Riigiduma. Ehkki 2004. aastal teostatud administratiivreformi käigus toimusid mitmed muudatused ka Presidendi Administratsioonis ja välisministeeriumis, ei kaasnenud nendega siiski otseseid muudatusi ei suhetes Eestiga ega kaasmaalaskonda puudutavas temaatikas. Küll on Venemaa sisereformidest tulenevalt oluliselt kahanemas nii erinevate kaasmaalaste fondide kui ka Venemaa regionaalsete üksuste (Moskva linnavalitsus) roll Eesti kaasmaalaskonnas toimuvate protsesside mõjutamisel. Kogu kaasmaalastele suunatud tegevus koondub üha rohkem Venemaa keskvoimu kätte. Samuti täheldati Venemaa eriteenistuste mõjutegevuse kasvu nii Eesti sisepoliitilisel areenil kui ka rahvusvahelisel tasandil – mõjutamaks lääneriikide otsuseid ja hinnanguid Eesti suhtes.

Üldise välispoliitilise tendentsina oli 2004. aastal märgatav otsese konfrontatsiooni vältimine kahepoolsetes suhetes. Pigem kasutatakse ära Eesti liitumist NATO ja Euroopa Liiduga, mis annab Venemaale võimaluse avaldada Eestile survet NATO, Euroopa Liidu ning teiste rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu. Venemaa Eesti vastu suunatud tegevust rahvusvaheliste organisatsioonide ja kolmandate riikide kaudu võib pidada isegi ohtlikumaks kui otsest vastasseisu, kuna Venemaa püüab sel juhul suunata ja kasutada Eesti vastu ära sõbralikest riikidest lähtuvat kriitikat.

"Kaasmaalaste" temaatikaga seoses aktiveeritud 2004. aastal oluliselt nii Vene Föderatsiooni välisministeeriumi kui ka Tallinnas asuva suursaatkonna tegevus, kusjuures kasvas nende mõlema venekeelset elanikkonda suunav ehk manipuleeriv roll. Seejuures püstitas just saatkond erinevatele "kaasmaalaste" organisatsioonidele otseseid tegevusülesandeid (loe: poliitilisi tellimusi), lubades kõnealustele organisatsioonidele saatkonna kaudu vastutasuks Venemaa välisministeeriumi poolset finantseerimist. Niisugust finantseerimist teostatakse peamiselt venekeelse hariduse ja kultuuri toetamise egiidi all. Selline tendents jätkub kindlasti ka 2005. aastal, sest kaasmaalaste rahastamiseks ette nähtud summad Vene Föderatsiooni riigieelarves on varasemaga võrreldes tõusnud.

2005. aastaks olid mitmed kõige olulisemad "kaasmaalaste" temaatikaga seotud vene organisatsioonid – Venemaa Kaasmaalaste Ühingute Liit koos oma allorganisatsioonidega ja Inimõiguste Teabekeskus – otseselt või kaudselt juhivad Venemaa Tallinna suursaatkonna poolt ning samaaegselt ka otseses sõltuvuses Venemaa-poolsetest finantseeringutest. Eelmainitud organisatsioonide liidrid omavad peaaegu igapäevaseid kontakte Venemaa saatkonna ja välisministeeriumiga, saades sealt nii pidevaid suuniseid ja juhiseid oma edasiseks tegevuseks kui ka rahalist toetust ürituste läbiviimiseks. Omalt poolt edastavad kõnealused organisatsioonid saatkonnale pidevat informatsiooni ja aruandeid nii oma tegevuse kui ka Eesti poliitilisel maastikul toimuva kohta. Nende saatkonnale koostatavad poliitilise sisuga ülevaated ja analüüsid on Venemaale vajalikud oma välispoliitika ja eriteenistuste tegevuse kavandamiseks. Kaitsepolitseiamet täheldas 2004. aastal mitmeid otseseid juhtumeid, kus Vene Föderatsiooni saatkond dikteeris teatud situatsioonides siinsete vene organisatsioonide tegevust, kasutades mõjutusvahendina finantseerimisega seonduvat.

Uue, järjest kasvava tendentsina lisandus "kaasmaalaste" aktiivne kaasamine üritustesse ja teemakäsitlustesse, mis võimaldaksid Eestit ning teisi Balti riike välispoliitilisel areenil fašismi või ksenofoobiaga seostada. Eestile "fašismi" sildi külgekleepimine on juba mitmeid aastaid olnud Venemaa-poolseks universaalseks propagandameetodiks, mille abil soovitakse eelkõige rahvusvaheliselt mõjuvõimsa juudi kogukonna kaudu saavutada Eesti-vastast välispoliitilist survet. Lisaks Eestile ja Lätile on Venemaa taolist vaimuvaest retoorikat püüdnud Ukraina poliitiliste sündmuste taustal "külge pookida" ka Lääne- Ukrainale. Samas on Venemaa enda viimase aja sisepoliitilised sündmused ja seisukohavõtud ilmekalt tõendanud, et reaalselt ja ulatuslikku antisemitismi esineb tänapäeva

Euroopas peamiselt Venemaal endal.

Kuna pikemas perspektiivis on Venemaa eesmärgiks siduda Eestis elav vene kogukond Venemaaga eelkõige just hariduse ja kultuuri kaudu, siis püüdis Venemaa Tallinna suursaatkond 2004. aastal siinset venekeelset elanikkonda aktiivselt Eesti haridusreformi vastu häälestada ja tegutsema ärgitada. Ka siin ei mõeldud välja mitte midagi uut, vaid otsustati kasutada Lätis taktikalist edu saavutanud stsenaariumi. Sügisel üritati Läti haridusreformi vastaseid rahutusi initsieerinud Vene ideoloogide mõjutusel ning Läti Seimi Moskva-meelsete parlamendisaadikute Tatjana Ždanoki (2004. aastast Europarlamendi saadik) ja Juris Sokolovskise otsesel osalusel viia ka Eesti vene kogukonnas läbi aktiivset toetuskampaaniat Läti haridusreformi vastaste ürituste toetuseks. Eesti vene kogukonnas nimetatud aktsioon aga laiemat kõlapinda ei leidnud.

Kaitsepolitsei andmetel püüdsid "solidaarsus"-demonstratsiooni korraldajad aktsiooni läbiviimiseks ja koolilaste toetuse näitamiseks ära kasutada Ida-Virumaa põhikoolide alaealisi õpilasi, kes plaanitseti klassiekskursiooni ettekäändel Tallinnasse meeleavaldusele tuua. Vastutasuks olid korraldajad valmis libaekskursioone lahkelt rahastama. Raha "protestiürituse" korraldamiseks anti siinsetele aktivistidele Lätist saavutamaks sellega Lätis toimuvale suuremat ja "rahvusvahelist" kõlapinda ning tekitamaks Eestis Lätiga sarnanevat "kriisisituatsiooni". Eesti vene kogukonna aktivistide erilist küünilisust tõendab ilmekalt fakt, et neil oli plaanis oma poliitilises mängus ära kasutada isegi Ida-Virumaa vaimsete puuetega lapsi, kes oleks ilma vanemate ja õpetajate teadmata Tallinnasse demonstratsioonile toodud. Taolised tegevusmeetodid näitavad Kolmanda *Reichi* kurikuulsa propagandašefi Joseph Goebbelsi "loomingulise" pärandi innukat järgimist või koguni edasiarendamist kohalike vene ideoloogide poolt.

Kõikidele ponnistustele vaatamata kukkus aga võõra stsenaariumi järgi välisrahadega organiseeritud "protestidemonstratsioon" täielikult läbi: suurt osavõttu oodanud-lootnud 10 korraldajat-aktivisti jäidki ainsateks meeleavaldajateks. Kohale ei tulnud mitte ühtegi vene ega muust rahvusest koolilast, mis tõendas selgelt siinse vene kogukonna suhtumist Venemaa poolt Eestile peale pressitavasse venekeelse elanikkonna haridusprobleemide temaatikasse.

Kuigi rahvusvahelisel tasandil kritiseerib Venemaa pidevalt Eesti probleeme ja suutmatust siinse vene kogukonna integreerimisel Eesti ühiskonda, on tema enda poolt "kaasmaalaste abistamise" nime all

arendatav tegevus otseselt suunatud siinse kogukonna Eestisse integreerumise vastu ning teenib hoopis nimetatud kogukonna Venemaaga sidumise eesmärke.

Oma mõjuvõimu laiendamist ja tugevdamist Euroopa regioonis taotlevad ka Vene Föderatsiooni välispoliitilised katsed Euroopa Liidu Vene Partei loomiseks. Nii kirjutasid 4. juunil 2004 Läti, Leedu, Eesti, Tšehhi, Norra ja Küprose vene parteide esindajad Prahhas alla deklaratsioonile initsiatiivgrupi moodustamisest Euroopa Liidu Vene Partei loomiseks.

Kõlavanimelise partei näol tahetakse luua Euroopa Liidu põhimõtteid eiravat etnilisel baasil põhinevat parteid Euroopa Liidu liikmesriikides elavate venelaste ühendamiseks ja "*nende huvide kaitseks*". Deklaratsioon kohustab looma sidemeid ajakirjanduse ja venekeelseid inimesi ühendavate organisatsioonidega Euroopa riikides ning taotlema venekeelsete kandidaatide pääsu Euroopa Parlamenti. Lisaks kutsub deklaratsioon korraldama allkirjade kogumist venekeelse hariduse kaitseks Lätis ja Eestis.

Ühe vene kogukonna liidri Europarlamenti valimise kaudu saab Venemaa oma hääle Euroopa Liidus kuuldavaks teha, mis on ka Venemaa uue välispoliitika üks peamisi tegevussuundi. Sellele häälele suurema mõju andmiseks on aga tarvis kõikide Euroopa Liidus elavate venelaste ühendamine üheks (kergesti manipuleeritavaks) poliitiliseks jõuks.

Nimetatud teema kokkuvõttena prognoosib kaitsepolitsei "kaasmaalaste" temaatika jätkuvat rõhutamist Venemaa poolt välispoliitilisel tasandil kõikvõimalikes kontekstides, eriti aga nn inimõiguste kaitse aspektist. Seejuures paikneb rõhuasetus jätkuvalt rahvusvahelistel organisatsioonidel (Euroopa Liit, Euroopa Nõukogu, NATO, OSCE, ÜRO) ning teravik on suunatud Eesti mõjutamisele nende organisatsioonide juhtorganite või liikmesriikide kaudu.

Ekstremism

Kaitsepolitsei hinnangul ei ole ekstremistlike organisatsioonide ja äärmuslike vaadetega isikute arv Eestis ka 2004. aastal kasvanud. Samas ei jäta maailmas ja Euroopas toimuvad protsessid Eestitki mõjutamata.

Kui vaadelda mõistete rida "radikalism" – "ekstremism" – "terrorism", siis kujutab "ekstremism" endast mõisteahela keskmist lüli ja

tegevusena terrorismile loogiliselt eelnevat staadiumi. Terrorism on ekstremismi kõige äärmuslikum ja vägivaldsem avaldumisvorm, mis kasvab otseselt välja ekstremismist. Iga riik peab tegutsema rangelt ja kindlalt, et kaitsta ühiskonda ekstremismi eest. Sellepärast ongi maailma riikide julgeolekuasutuste üheks primaarseks ülesandeks ennetustöö ekstreemsete organisatsioonide ja isikute seas. Alustada tuleb juba esimeste radikalismi ilmingute tõkestamist, sest radikalismi ülekasvamine ekstremismiks ja edaspidi terrorismiks on tänapäeva maailmas rahvusvahelisi kogemusi silmas pidades vägagi tõenäoline ning seetõttu ka vaieldamatult ohtlik, kuna võib tõsiselt ohustada põhiseaduslikku korda või riigi julgeolekut.

1990-ndatel aastatel Eestis teatud toetust omanud Venemaalt pärinevat ekstremismi kaitsepolitsei aktiivse vastutegevuse tulemusena sisuliselt enam ei eksisteeri, sest see on kaotanud oma kasvupinna. Samas tuleb olla valmis, et vene päritolu ekstremism ei asenduks juba uute Euroopast saabuvate ilmingutega. Eesti liitumine Euroopa Liiduga ning senisest tunduvalt vabam liikumine üle liikmesriikide piiride on loonud eeldused Euroopas levinud ekstremistlike vaadete ja tegutsemismeetodite kandumiseks ka Eestisse. Mitmed Euroopa väljakujunenud struktuuridega ekstremistlikud liikumised on huvitatud oma tegevusele uue ja laiema kandepinna leidmisest ning võivad üritada laieneda Eestisse. Eestis tegutsenud ekstremistlikest gruppidest on senini säilinud vaid väikesearvuline *skinhead*ide seltskond, kelle tegevus piirdub vaid üksikute (muusika) üritustega. Kuigi *skinhead*ide organisatsioone leidub terves Euroopas, ei ole mitte ühelgi neist seni õnnestunud oma tegevust Eestisse laiendada. Küll on Eesti *skinhead*idel jätkuvalt tihedad sidemed oma Soome mõttekaaslastega. *Skinhead*ide väheaktiivsusest kõneleb kõige ilmekamalt fakt, et 2004. aastal korraldasid nad Eestis vaid ühe kontserdi, millel osalesid aktiivselt ka Soome *skinhead*id ja ansamblid. Kokku osales kontserdil umbes 100 sama maailmavaadet ja muusikat pooldavat isikut, nende hulgas 30 *skinhead* Soomest.

Terrorismivastane võitlus

Rahvusvahelise terrorismi tõkestamine

Rahvusvaheline situatsioon

Vaatamata rahvusvahelistele pingutustele terrorismivastases võitluses, leidsid maailmas 2004. aastal taas aset mitmed ohvriterohked terroriaktid, kusjuures varasemast enam puudutas terrorism just Euroopat. 11. märtsil toimus Euroopa ohvriterohkeim terroriakt Hispaania pealinnas, kui Madriidi raudteejaamades lõhkes üheaegselt 10 pommi, tappes rohkem kui 200 ning vigastades üle 1450 inimese. Teine oluline sündmus Euroopas – filmirežissöör Theo van Gogh'i tapmine Hollandis, kinnitas aga veelkord teist äärmiselt ohtlikku tendentsi – Euroopa demokraatliku heaoluühiskonna vilju nautivate moslemite aina süvenevat radikaliseerumist. Just viimatimainitud faktorist tulenevalt on Euroopa riigid muutumas üha sagedamini terrorirünnakute sihtmärkideks, erinevalt varasemast perioodist, kui Euroopat kasutati eelkõige terrorismi rahastamisel. Äärmusliku ideoloogia levik peamiselt noorte moslemite hulgas on kaasa toonud ka selle, et Al-Qaida ja teiste terroriorganisatsioonide värbajate tegevuspõld Euroopas on laienenud: radikaalseid vaateid pooldavaid, Lääne kultuuri vastaselt meelestatud moslemeid on lihtne värvata terroriaktide planeerimiseks ja elluviimiseks.

Teiseks tervet maailma šokeerinud terroriaktiks 2004. aastal oli koolilaste ja õpetajate pantvangi võtmine Põhja-Osseetias Beslanis 1. septembril. Pantvange võeti 1200 ning terroristide ja Vene vägede vahel puhkenud tulevahetuse tagajärjel sai surma vähemalt 330 inimest. Kui varem peeti terroristide rünnet lastele ebatõenäoliseks, siis Beslani juhtum näitas, et oma eesmärgi saavutamise nimel on terroristid valmis kõigeks ning valivad just selliseid sihtmärke, mille ründamist neilt ei oodata. Beslani terroriaktist võivad tulevikus eeskuju võtta ka teised, eelkõige Al-Qaidaga seotud terrorirühmitused, rünnates edaspidi samuti koole ja teisi lasteasutusi.

Terrorismi epitsentriks jäi siiski ka 2004. aastal Iraak, kus aasta jooksul leidsid pidevalt aset nii terroriaktid kui ka rünnakud koalitsioonivägede vastu. Esimesi kaotusi kandsid koalitsioonivägede koosseisus ka Eesti sõdurid. Lootused, et pärast Saddam Hussein'i vahistamist olukord Iraagis mõnevõrra stabiliseerub ja rünnakud vähenevad, ei ole kahjuks täitunud. Uue terroristide tegevusmeetodina Iraagis lisandus 2004. aastal massiline välismaalaste pantvangistamine. Kuna kohe pärast Madriidi terroriakte tulid

Hispaanias võimule sotsialistid, kes kutsusid Hispaania väed Iraagist tagasi, ajendas see islamiste otsima Terrorismivastane võitlus uusi võimalusi ründamiseks Iraagis võitlevaid riike, et sundida neid vägesid välja viima. Seetõttu levis Iraagis eri riikidest pärit tsiviilisikute pantvangi võtmine. Samas on võetud pantvangi ka selliste riikide kodanikke, kes ei osale Iraagi sõjas (näiteks Prantsusmaa), mis näitab, et pantvangivõtjate eesmärgiks on lisaks vägede väljaviimisele ka küüniline lunaraha nõudmine.

Endiselt seisavad suurte terrorirünnakute taga Al-Qaida ja sellega seotud organisatsioonid. Siinkohal võib välja tuua arvatava Al-Qaida rünnaku USA konsulaadile Saudi Araabias Jeddah's 6. detsembril. Tähelepanuväärne oli kõnealune rünnak eelkõige sihtmärgi valiku poolest: varem ründasid terroristid peamiselt vähekaitstud ehk nn. pehmeid sihtmärke, seekord valiti aga ründe objektiks väga tugevate turvameetmetega USA konsulaat. Rünnakut tõlgendati seetõttu ka kui Al-Qaida "meeldetuletust" oma tugevusest. Sarnast eesmärki teenisid ka oktoobris ja novembris avalikkuseni jõudnud Al-Qaida liidrite Osama bin Ladeni ja Ayman Al-Zawahiri videosalvestused. Tegemist oli meediakampaaniaga, värskendamiseks Al-Qaida kuvandit moslemite hulgas.

Välisriikide islamiusuliste kodanike huvi Eesti vastu

<u>2004</u>		<u>2003</u>	
viisataotlused	keeldumised	viisataotlused	keeldumised
1973	550	2278	172

Viimase aja arengutendents näitab, et Eesti vastu tunnevad üha rohkem huvi erinevatest islamimaadest pärit immigrandid. Enamasti on nende eesmärgiks küll Eestist edasi Lääne-Euroopasse (peamiselt Skandinaaviamaadesse) pääsemine, sest võimalused selleks on seoses Eesti liitumisega Euroopa Liiduga oluliselt lihtsustunud. Samas suureneb heaolu- ja elatustaseme tõusuga Eestis ka nende immigrantide arv, kes sooviksid siia paigale jääda. Teiste riikide kogemuste põhjal sisaldub mõlemal juhul oht asjaolus, et islamiusuliste immigrantide seas võib leiduda nii terroristlike organisatsioonidega seotud või äärmuslike vaadetega isikuid kui ka tavalise kuritegeliku taustaga isikuid.

Siinkohal võib näiteks tuua Türgi ja Rootsi kodaniku, kurdi rahvusest

Hemo Heybet Amedssoni juhtumi. 2004. aasta esimesel poolel tuvastati, et H. Amedsson, kes on varem korduvalt Eestit külastanud, on Rootsisis kriminaalkorras karistatud: põhjuseks mehe seotus nii kurdi taustaga kuritegelike rühmituste kui ka kurdi äärmusrühmitustega.

Seetõttu tegi Kaitsepolitsei amet siseministeeriumile 2004. aasta märtsi teisel poolel taotluse H. Amedssoni lülitamiseks Eesti Vabariigi sissesõidukeelu ja väljasõidukohustuse registrisse, mille siseminister ka rahuldas.

15.06.2004 peeti H. Amedsson kinni ebaseaduslikul Eesti Vabariigi piiri ületamisel ning talle mõisteti karistuseks 30 päeva haldusaresti. Interpoli kaudu selgitati välja, et H. Amedsson on teise nime (Heybet Acikgöz) all tagaotsitav Türgi politsei poolt seoses terroristlike kuritegudega. 06.08.2004 toimunud Tallinna Linnakohtu istungil tunnistati

H. Amedssoni Türgile väljaandmistaotlus õiguslikult lubatavaks. Siiski otsustas Eesti Vabariik Türgi taotlust mitte rahuldada: Rootsi kuningriigi alamana anti H. Amedsson välja Rootstile. Kõnealuse juhtumi näitel tuleb juhtida tähelepanu asjaolule, et Eestis kehtib Euroopa Liidu kodanike suhtes lihtsustatud piirikontroll. See tähendab, et H. Amedssoni Eestisse sisenemisel ei kontrollita, kas tema suhtes on kehtestatud sissesõidukeeld. Seetõttu on tõenäoline, et H. Amedsson üritab ka tulevikus Eestisse pääseda. Tõkestamiseks H. Amedssoni ja teiste temasarnaste kuritegeliku või terroristliku taustaga isikute Eestisse saabumist, tuleb kiiresti kehtestada kompensatsioonimehhanismid, mis leevendaksid lihtsustatud piirikontrolliga saabunud olukorda, kus Eestil ei ole enam reaalset ülevaadet riiki sisenenud isikutest.

Terrorismi rahastamise tõkestamine

Kuna erinevate riikide õiguskaitseorganid ning eriteenistused on oma prioriteediks seadnud terroristide rahaliste vahendite külmutamise, siis on rahvusvahelised terroristlikud organisatsioonid olnud sunnitud kasutusele võtma uusi skeeme oma tegevuse rahastamiseks. Üks oluline islamiterrorismi rahastamise viis on annetuste kogumine väidetavalt heategevuseks ning "islami usu levitamiseks". Nii kahtlustatakse mitmeid ülemaailmseid islami heategevusorganisatsioone seotuses terroristlike rühmitustega. Näitena võib tuua *Al-Haramain Foundation*'i, mille mitmed Euroopas tegutsevad harukontorid lisati 2004. aastal ÜRO koostatud Al-Qaidaga seotud organisatsioonide nimekirja.

Eeltoodust tulenevalt muutub seetõttu terrorismi rahastamise

tõkestamisel senisest märksa olulisemaks infovahetus välispartneritega: eesmärgiga tuvastada terrorismi toetavaid heategevusorganisatsioone ja koguda teavet Eestis elavate või Eestit külastavate isikute kohta, kes võivad olla seotud taoliste organisatsioonidega. Tõkestamiseks terrorismi rahastamist Eesti finantsasutuste kaudu kontrollib Kaitsepolitsei amet tehinguid, mille puhul on tekkinud kahtlus, et neid võidakse kasutada rahaliste vahendite siirdamiseks terroristlikele rühmitustele.

Terrorismi rahastamiseks kasutatakse ka tavakuritegevust, eelkõige narkokaubandust, illegaalset immigratsiooni ja salakaubavedu. Seetõttu hangib kaitsepolitsei teavet nende Eesti kurjategijate suhtes, kes võivad oma "äripartnerite" kaudu välismaal olla seotud rahvusvahelise terrorismi rahastamisega.

Proliferatsioon ja strateegiliste kaupade salakaubanduse tõkestamine

Kaitsepolitsei ameti üheks oluliseks töövaldkonnaks terrorismivastases võitluses on massihävitusrelvade leviku tõkestamine (proliferaatsioon) ning strateegiliste või kahese kasutusega kaupade salakaubanduse tõkestamine. Kuigi massihävitusrelvade kasutamise oht Eestis oli ja on jätkuvalt minimaalne, eksisteerib siiski võimalus, et läbi Eesti võidakse üritada Läände toimetada Venemaa ja endise Nõukogude Liidu lõunapoolsete riikide nõrga kontrolliga tehastest või militaarobjektidelt pärit materjale massihävitusrelvade valmistamiseks. Seetõttu on oluline teabehange isikute suhtes, kes võivad olla huvitatud keemiliste, bioloogiliste, radioaktiivsete või tuumamaterjalide illegaalsest transiidist läbi Eesti. Samuti kontroll nende ettevõtete suhtes, mis tegelevad strateegiliste ja kahese kasutusega kaupadega, eesmärgiga tuvastada nimetatud kaupade võimalikku salakaubandust. Radioaktiivse materjali salakaubandusega seonduvalt tasub 2004. aastast ära märkida kaks juhtumit:

* 07.01.2004 pidasid kaitsepolitsei ametnikud Lääne-Viru maakonnas Tallinn-Narva maanteel Vaeküla teeristis kinni maasturi "Ssang Yong Musso", millest leiti 100-kordselt looduslikku radiatsioonitaset ületav papist kast. Kastis olev kiirgusallikas oli radioaktiivse allika hoidmise konteiner, milles radioaktiivse aine varjestuseks kasutatakse väherikastatud uraani U-238. Konteiner ise oli tühi. Autos viibisid Valeri Gubinski ja Vadim P., kes andsid kaitsepolitseile erinevaid selgitusi oma seotusest mainitud konteineriga. 18.10.2004 mõistis Tallinna Linnakohus Valeri Gubinski (Valery Gubinskiy) ebaseadusliku kiirgustegevuse eest KarS § 411 lg 1 alusel süüdi ning karistas teda rahalise karistusega 300 päevamäär ulatuses (15 000 krooni); samuti mõisteti V. Gubinskilt riigi tuludesse välja sundraha 3720 krooni ning

kohtukulud 2940 krooni.

* 17.07.2004 saabus läbi Narva tollipunkti "Eurolines"-i bussiga Eestisse Ukraina kodanik Georgi M., kelle pagasiks olnud nn tööriistakastist avastati halli värvi ca 1,2 kg kaaluv karp, mille kiirgusfooniks mõõdeti 10 cm kauguselt 34,35 mikroSv/h. Kaitsepolitsei alustas kriminaalmenetlust keelatud ja eriluba nõudva kauba salakaubaveos vastavalt KarS § 392 lg 1. Ekspertiis tegi kindlaks, et üle kilo kaaluv karp sisaldas 6,95 grammi raadiumi pulbrit Ra-226. Kuna Georgi M. on varem kohtulikult karistamata ning toimepandud teoga ta kellelegi kahju ei tekitanud, lõpetati 20.10.2004 tema suhtes kriminaalmenetlus. Kaitsepolitsei jätkab kõnealuses valdkonnas ennetamise ja tõkestamise alast tööd. Jätkatakse teabe kogumist isikute, ettevõtete ja struktuuride kohta, kes võivad olla huvitatud radioaktiivsete või tuumamaterjalide, samuti muude strateegiliste kaupade või massihävitusrelvade või nende osade salakaubaveost või transiidist läbi Eesti territooriumi. Kontrollitakse ka nende ettevõtete tausta, mis taotlevad lube strateegiliste ja eriluba nõudvate kaupade ekspordiks ja impordiks. Teabehanget teostatakse ka konfiskeeritud keemiliste ühendite päritolu ja nende edasise kasutamise eesmärkide väljaselgitamiseks. Erilist tähelepanu tuleb probleemile pöörata seoses maailmas suurenenud terrorismihuga ning võimalike negatiivsete tagajärgedega riigi mainele, kui tulevikus peaks kasutatama siit pärinevaid või Eestit illegaalselt läbinud materjale terroriaktideks mõnes teises riigis.

Rahvusvaheline kriisiõppus

Ehkki terrorismiohtu võib Eestis jätkuvalt madalaks hinnata, tuleb kõikidel kriiside reguleerimisega seotud ametkondadel siiski pidevalt olla valmis vastavates situatsioonides tegutsemiseks. NATO *Partnership for Peace* raames Eestis 20.-30. juulini 2004 korraldatud rahvusvahelisel kriisireguleerimise ühisõppusel *Sarex-Divex* viidi Tallinna lähel kaitsepolitsei juhtimisel läbi terrorismivastane operatsioon, mille peamiseks eesmärgiks oli harjutada kriisiregulatsioonialast koostööd tsiviil- ja militaarstruktuuride vahel. Õppuse stsenaariumi kohaselt pidid jõustruktuurid kinni pidama Eestist laevaga põgeneda üritanud, terrorismiakti kavandanud relvastatud terroristid. Strateegilisel tasandil vastu võetud otsus peatada terroristid võimalikult ohutus kohas – Tallinna lähel – täideti operatiivstaabi juhtimisel ning "terroristid" tehti kahjutuks. Eri ametkondade koostöö laabus sujuvalt, andes rikkalikult kogemusi edaspidiseks ühistegutsemiseks. Kaitsepolitsei juhitud kriisi reguleerimise staapi kuulusid kümne ametkonna

esindajad/sideohvitserid. Lisaks Eesti ametiasutuste koostööle oli oluline ka õppuse rahvusvaheline element: ühisoperatsioonidel kasutati NATO liitlasjõude ja tehnilisi vahendeid. Kokku osales terrorismivastase operatsiooni harjutusel üle 200 osavõtja. Kõnealune ühisõppus oli üks osa Kaitsejõudude Peastaabi koordineerimisel toimunud laiaulatuslikust militaarstruktuuride õppusest.

Riiklikud visiidid ja suurüritused

Vastavalt seaduses sätestatud Kaitsepolitsei ja Julgestuspolitsei koostöö korrale kaitsealuste isikute ning objektide julgeoleku tagamisel, rakendab Kaitsepolitsei meetmeid võimalike rünnete ennetamiseks, tõkestamiseks ja avastamiseks. Kogu maailmas ja eelkõige Euroopas suurenenud terrorismioht seab järjest suuremaid turvanõudeid ka rahvusvaheliste kohtumiste ning suurürituste julgeoleku kindlustamisele. Meie vastutust julgeolekukeskkonna turvalisuse ja stabiilsuse tagamisel on suurendanud liitumine Euroopa Liidu ja NATO-ga. Ohumomendiks on siinjuures terroristide, äärmusliikumiste või psüühiliselt ebastabiilsete isikute poolt toimepandavad ründed või muu sisuga ebaseaduslikud aktsioonid.

Välisriikide riigipeade, valitsusjuhtide ning rahvusvaheliste organisatsioonide juhtide ja esinduste visiidid on avalikkuse tähelepanu all nii Eestis kui ka väljaspool, seades õiguskaitseorganitele kaitsealuste isikute ja objektide turvalisuse tagamisel erakordse vastutuse. Nimetatud suurürituste võimalikke julgeolekuohte vaagiv, ettevalmistavas faasis koostatav ohuproгноos valmib kaitsepolitsei teabehankelise ning analüütilise töö kombinatsioonina. Seejärel sätestatakse tegevuskavad erinevate riskide välistamiseks ürituse eel, ajal ja järel. Turvalisuse tagamisel osaleb kaitsepolitsei ka julgeolekumeetmete rakendamises külaliste, teenindajate ning nendega seotud objektide kaitseks.

Kaitsepolitsei oli terrorismi ennetava jõuna 2004. aasta suurematest üritustest muuhulgas kaasatud juunis toimunud 5. Läänemeremaade peaministrite tippkohtumise ning septembris Tallinnas korraldatud NATO Sõjalise Komitee väljasõiduistungi turvalisuse tagamise. Ühe turvalisust tagava meetmena tõhustati kaitsepolitsei ettepanekul nimetatud kahele suurüritusele eelneval ajal siseministri korraldusega piiriületuskontrolli. Piiriületajate suhtes põhjalikuma kontrolli rakendamine õigustas end turvalisuse tagamise preventiivse meetmena, mis tõestas selle rakendamise vajadust tulevikuski. Vältimaks ürituse ohustamist õhuruumi kaudu, piirati lennuliiklust vastavas ruumis ning määratleti ümbritseva territooriumi julgeoleku

perimeetrid. Eespool kirjeldatud abinõude rakendamisel on olulisel kohal erinevate ametite ning struktuuriüksuste omavaheline koordineeritud koostöö, mis tagab võimalike ohtude ja riskide vältimise.

Plahvatuste avastamine ning ebaseadusliku lõhkeaine käibelt kõrvaldamine

2004. aastal toimus Kaitsepolitsei ameti statistika kohaselt Eesti Vabariigis 7 lõhkekeha või lõhkeseadeldise plahvatust, milles hukkus 5 ja sai vigastada 4 isikut. Võrreldes 2003. aastaga, mil toimus 16 plahvatust, milles hukkus 5 ja sai vigastada 7 inimest, näitab plahvatuste üldarv jätkuvalt langustendentsi. Samas on hukkunute ja vigastatute arv jäänud üldjoontes samaks, seda peamiselt lõhkematerjali abil sooritatud enesetappude tõttu. Sarnaselt pommiplahvatuste üldarvuga on jätkuvalt vähenenud ka pommiähvarduste arv. 2004. aastal tehti 54 pommiähvardust, neist koolidele 27 (2003. aastal 98, neist koolidele 52). Omavalmistatud lõhkeseadeldisi avastati ning tehti kaitsepolitsei töötajate poolt kahjutuks 7. Analüüsid lõhkematerjali ja lõhkeseadeldistega seotud plahvatuste arvu jätkuvat langustendentsi, tuleb tõdeda, et eelkõige on see tingitud õiguskaitseorganite, sh Kaitsepolitsei ameti aastatepikkusest süstemaatilise vastutegevusest. Paralleelselt toimunud plahvatuste kohtueelse uurimisega on kaitsepolitsei juba aastaid suurt tähelepanu pööranud ebaseadusliku lõhkematerjali koguse vähendamisele tsiviilkäibes. Viimane on eriti oluline just plahvatuste ennetamise seisukohast. Kuigi käesolevaks ajaks on ebaseaduslikku käibesse jäänud suhteliselt vähe lõhkematerjali, siis vaatamata õiguskaitseorganite ühistele jõupingutustele, jääb paratamatult mingi hulk lõhkematerjali ikkagi illegaalselt ringlusesse. Eespool öeldust tulenevalt võib väita, et ilmselt hakkab Eestis korraldatud plahvatuste üldarv lähenema võimaliku miinimumi piirile.

Jätkuvalt on vähenenud nende plahvatuste osakaal, mis on toime pandud seoses kuritegelikes ringkondades tekkinud konfliktidega. Suurem osa plahvatusi korraldatakse kas isiklikul pinnal tekkinud tülide lahendamiseks või oskamatusel ümber käia lõhkematerjaliga. Jätkuvad juhtumid, kus isikud sooritavad lõhkematerjali abil enesetapu: sarnaselt 2003. aastaga toimus ka 2004. aastal enesetapu eesmärgil 2 plahvatust. Murettekitavaks on seejuures tendents, et enesetapjad on isiklike probleemide kuhjumisel valmis ennast koos teiste isikutega õhku laskma. Esimene selline näide oli 2002. aastal, kui Pärnus "Port Arturi" kaubamajas üritas ennast isiklikel põhjustel õhku lasta noormees. Kui tookord kõrvalseisjatest keegi õnneks siiski

vigastada ei saanud, siis 25.11.2004 õhkis Tallinnas Õismäel pommivööga varustatud mees ennast koos naispolitseinikuga. Toimunud plahvatuses hukkus nii enesetapja ise kui ka Põhja politseiprefektuuri konstaabel Julia Gorbatšjova (21.06.1974 – 5.11.2004). Lisaks said vigastada kolm läheduses viibinud politseinikku. Seitsmest 2004. aastal korraldatud plahvatusel kahel juhul oli tegemist lõhkematerjali abil korraldatud enesetapuga, milles hukkus kokku 3 ja sai vigastada samuti 3 inimest ehk valdav enamus 2004. aastal plahvatustes hukkunute ja vigastada saanute koguarvust.

Hoidmaks Eesti Vabariigi territooriumil ära kuritegelike plahvatuste korraldamist, on Kaitsepolitsei ameti prioriteediks juba aastaid olnud lisaks toimunud plahvatuste kohtueelsele uurimisele ka lõhkematerjali ning –seadeldisi ebaseaduslikult valmistavate ja käitlevate isikute tuvastamine ning paljastamine. Viimane on eriti oluline just plahvatuste ennetamise seisukohast, kuna on ilmne, et ebaseaduslikus käibes oleva lõhkeaine koguse vähenemisel langeks ka plahvatuste üldarv. 2004. aastal alustas Kaitsepolitsei amet 7 kriminaalasja seoses omavalmistatud lõhkeseadeldistega. Lisaks korjati tsiviilkäibest ära ja tehti kahjutuks kokku 31,5 kg erinevat lõhkeainet, 15 käsigranaati, 22 granaadisütikut, 47 erineva otstarbega detonaatorit, 1 mürsk, 8 ebaseaduslikku tulirelva ning 2599 erineva kaliibri ja otstarbega padrunit.

2004. aastal sai kohtuliku lahenduse kriminaalasi Lauri Lillevälja suhtes, kelle kodust leiti ja võeti 02.03.2003 Lääne Politseiprefektuuri Pärnu politseiosakonna töötajatega koostöös korraldatud läbiotsimise käigus ära 1 isetehtud kabaga tuvastamata marki vintpüss, 1 automaadi "Kalašnikov" padrunit, 5 lõhkepaketti ALP-10, 2 õppetstarbelist granaadisütikut UZRGM, 2 granaati RGD-5, 1 elektridetonaator ning 148 erineva kaliibriga padrunit. Kriminaalmenetluse käigus tehti kindlaks, et L. Lilleväli ostis nimetatud granaadid, padrunid ja lõhkepaketid Kaitsepolitsei Pärnu Maleva instruktorilt Heigo Tagam'ilt. 02.11.2004 karistas Pärnu Maakohus Lauri Lillevälja lõhkeseadeldise ja tulirelva ebaseadusliku käitlemise eest tingimisi 2-aastase vangistusega 3-aastase katseajaga ning Heigo Tagamit tingimisi 4-aastase vangistusega 3-aastase katseajaga.

26.03.2004 pidasid kaitsepolitsei töötajad eelnevalt laekunud teabe realiseerimisel Tartu bussijaamas kinni Nikolai Kurnassovi, kelle pagasi läbiotsimisel leiti ja võeti ära kokku 9 kg lõhkeainet ning 10 elektridetonaatorit, mida V.Kurnassov oli soovinud müüa seni tuvastamata isikule. Eeluurimise käigus tehti kindlaks, et detonaatorid oli N.Kurnassov saanud Tartus elavalt tuttavalt Sergei Maksimovilt.

22.06.2004 karistas Tartu Maakohus N. Kurnassovit lõhkematerjali ebaseadusliku käitlemise eest 3 aasta pikkuse reaalse vangistuse ning S.Maksimovit tingimisi 2-aastase vangistusega 1 aasta ja 9-kuulise katseajaga.

07.05.2004 pidasid kaitsepolitsei töötajad kinni Jevgeni Kozlovi, kelle Sillamäel asuva elukoha ning tema kasutuses oleva garaažiboksi läbiotsimisel leiti ja võeti ära 1 süütedetonaator, 1 granaadisütitik UZRGM, 2 lõiku süütenööri OŠP, 4,4 kg lõhkeainet, 5 padrunit kaliibriga 5,6 mm, gaasipüstol "Agent" ning mittetöökorras vintpüss "Mauser". Kohtueelse uurimise käigus tuvastati, et lõhkeaine oli J. Kozlov omandanud Teise maailmasõja aegsetest mürskudest väljasulatamise teel. 10.09.2004 karistas Narva Linnakohus Jevgeni Kozlovi tulirelva ja lõhkematerjali ebaseadusliku käitlemise eest tingimisi 3 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega 3-aastase katseajaga.

Kaitsepolitsei jätkab pidevalt informatsiooni kogumist ning sellerealiseerimist isikute suhtes, kes võivad olla huvitatud lõhkematerjali ja tulirelvade ebaseaduslikust käitlemisest, samuti lõhkeseadeldiste valmistamisest. Lisaks pööratakse senisest suuremat tähelepanu rahvusvahelisel tasandil toimuvale lõhkematerjali ja tulirelvade salakaubaveole, kuna Eesti liitumisel Euroopa Liiduga nõrgenes mõningal määral piirikontroll. Sellest tulenevalt võidakse püüda Eestit kasutada tulirelvade ja lõhkematerjali salakaubaveo transiitriigina.

Korruptsioonivastane võitlus

Kaitsepolitsei korruptsioonivastase võitluse prioriteedid jäid 2004. aastal varasemate aastatega võrreldes peaaegu muutumatuteks. Töö oli endiselt jaotatud kolme suurema põhisuuna vahel:

- võitlus korruptsiooniga tsiviil- ja haldusasjades ning süüteoasjade kohtueelses menetluses, kohtumenetluses ning kinnipidamisasutustes;
- võitlus korruptsiooniga maksuhaldurite tegevuses ja piiril;
- võitlus korruptsiooniga ministriumites ja nende keskallasutustes.

Uue, neljanda põhisuunana lisandus 2004. aastal veel rahvusvaheliste

organisatsioonide vahendusel või välisriikidest laekuvate rahaliste vahendite kasutamise seonduva korrupsiooni paljastamine.

Õiguskaitseorganite tegevusega seonduv korrupsioon

Õiguskaitseorganite tegevusega seonduva korrupsiooni puhul keskendus kaitsepolitsei 2004. aastal korrupsiooni paljastamisele prokuratuuris ja politseis. Selles töövaldkonnas on korrupsiooniriskid peaaesjalikult seotud just menetlusotsuste tegemisega altkäemaksu või pistise eest, aga ka isiklike tutvuste pinnal.

Korrupsiooniriskid prokuratuuris on pärast uue kriminaalmenetlusreformi rakendumist (alates 01.07.2004) hinnanguliselt tunduvalt suurenenud ning tinglikult võibki väita, et suurem osa varem politseitööle omaseid korrupsiooniriske on nüüdsest kandunud üle prokuratuurile.

Prokuratuuri korrupsiooniriskide hindamisel tuleks senisest suuremat tähelepanu kindlasti pöörata ka prokuröride ja advokaatide omavahelisele mitteametlikule läbikäimisele. Ei saa välistada, et sageli üritabki kuritegelik maailm luua prokuröridega lähemaid kontakte just advokaatide vahendusel. Samas tuleb prokuröride ja advokaatide kuritegelike seoste kohta laekunud informatsiooni suhtuda alati ettevaatlikult ning seda eelnevalt põhjalikult kontrollida. Mõnikord kasutavadki mõned kahtlasema taustaga advokaadid müüti juristide omavahelisest seotusest ära just oma sissetulekute suurendamiseks ja klientidelt täiendavate tasude küsimiseks. Praktikas on esinenud juhtumeid, kus niisugune ebaaus advokaat loob kliendile kujutelma, et soodsa lahendi saamiseks tuleb tal maksta oma tasust altkäemaksu nii politseiametnikule, prokurörile kui ka kohtunikule, hiljem aga selgub, et tegelikkuses pole midagi niisugust toimunud. Pahatihti levivadki kuulujutud ametnikkonna üleüldisest äraostetavusest just mõne taolise advokaadi ebaeetilise käitumise tagajärjel. Niisuguse teguviisiga kahjustatakse aga tavakodaniku silmis kogu riigi mainet ja usaldusväarsust.

Nii näiteks andis kaitsepolitsei 2004. aastal kelmuses süüdistatuna kohtu alla pikaajalise tööstaažiga vandeadvokaadi M.H. Kriminaalasja materjalidest nähtuvalt lõi M.H. ühele oma kliendile kuriteo matkimise käigus kujutelma, et kriminaalasja menetlemise kiirendamiseks on tal vaja maksta 3000 krooni pistist Põhja Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurörile. Läbiviidud jälituskombinatsiooni käigus saadi aga kinnitust, et tegelikkuses M.H. prokurörile altkäemaksu ei andnud, vaid omastas kogu kliendilt saadud raha. Tähelepanuväärne ja mõneti kurioosne on seejuures asjaolu, et prokurör, kellele M.H. pidi enda

sõnul pistist andma, ei olnud kõnealuse kriminaalasja menetlemise või järelevalvega vähimalgi määral seotud. Kõnealuse kriminaalasja kohtulik arutamine on käesoleval ajal veel pooleli.

Politseikorrupsiooni puhul on jätkuvalt kõige suuremad korrupsiooniriskid seotud just altkäemaksu või pistise võtmise juhtumitega kriminaalajade eeluurimisel ja väärteomenetluste läbiviimisel. Alljärgnev kaitsepolitsei poolt paljastatud kuriteoskeem ei ole küll juriidilises mõttes otseselt seotud ei altkäemaksu ega pistise võtmisega, ometi võib sellegi juhtumi puhul leida ametniku käitumises korruptiivseid motive.

Nimelt andis kaitsepolitsei 2004. aastal ametiseisundi kuritarvitamises ning väljapressimises süüdistatuna kohtu alla Ida Politseiprefektuuri juhtivinspektori Illar Männi. Kriminaalasja eeluurimisel tuvastati, et Illar Männi nõudis politseiametnikuna vahialuselt 32 000 krooni suuruse summa tasumist. Kõnealusest summast lubas Illar Männi anda 27 000 krooni väidetavalt talle tuttava Ida-Viru Maakohtu kohtuniku kaudu sama kohtu ühele teisele kohtunikule, et viimane vabastaks vahialuse kohtuotsuse väljakuulutamisel vahi alt ega mõistaks talle maksimaalset võimalikku karistust. Läbiviidud jälituskombinatsiooni tulemusena tuvastati, et I. Männi ei tundnud üldse kõnealuseid kohtunikke

ega kavatsenudki saadavat raha neile edastada. Kõnealuse juhtumi näol on tegemist ühe võimaliku altkäemaksu või pistise väljapressimise skeemiga, kus kasutatakse ära vahi all viibivate isikute abitut seisundit ning sisendatakse neile juba eeluurimise algstaadiumis, et kriminaalasja on võimalik pöörata teatava tasu eest nii tema kasuks kui ka kahjuks. Kohus mõistis I. Männi ametiseisundi kuritarvitamises ja väljapressimises süüdi ning karistas teda 18-kuulise vangistusega.

Korrupsiooni paljastamine maksuhalduri tegevuses ja Eesti piiril

Varasemate aegadega võrreldes muutusid 2004. aastal oluliselt tingimused maksuhalduri tegevusega seonduva korrupsiooni paljastamiseks. Paljuski aitas sellele kaasa seni lahus funktsioneerinud Tolliameti ja Maksuameti ühinemine, mis muutis põhjalikult kogu maksuhalduri töökorraldust. Lisaks ametite liitumisega kaasnevatele muudatustele tõi omakorda maksuhalduri töösse suuri muudatusi kaasa ka Eesti ühinemine Euroopa Liiduga ning sellega kaasnev tollikontrolli kadumine Euroopa Liidu sisepiiril.

Maksukorrupsiooni puhul on peamised korrupsiooniriskid seotud

endiselt just maksurevisjonide ja ametlike uurimiste läbiviimisega. Nii näiteks on kahtlase taustaga ettevõtjad vägagi huvitatud sellest, et mõni tuttav maksuametnik aitaks neil altkäemaksu või pistise eest revisjonide käigus tekkinud probleeme juba eos lahendada mõjutamaks seeläbi nende poolt toimepandud maksupettuste hilisema võimaliku uurimise käiku. Eespool mainitud korrupsiooniriskide kõrval on maksukorrupsiooni puhul üheks enam tähelepanu nõudvaks suunaks kahtlemata ka asutusesisese informatsiooni lekitamine. Nii näiteks on igasugusest maksualasest informatsioonist huvitatud eelkõige just inkassoteenuseid osutavad firmad või üksteisega konkureerivad ettevõtted nii Eestis kui ka väljaspool Eestit. Keerulisematel juhtudel võib tegemist olla koguni kaubandus- või tööstusalase salakuulamisega.

2004. aastal andis kaitsepolitsei asutusesisese teabe edastamises ning altkäemaksu andmises süüdistatuna kohtu alla Maksuameti endise pearevidendi Priit Karumaa. Kriminaalasja eeluurimisel tuvastati, et Priit Karumaa kogus ametnikuna Venemaa taustaga tuttavate tellimusel süstemaatiliselt informatsiooni ühe Eestis tegutseva kütusefirma majandustegevuse kohta. Seejuures kasutas Priit Karumaa ära oma ametialast positsiooni ning pöördus erinevat liiki informatsiooni saamiseks korduvalt nii teiste maksu- kui ka politseiametnike poole. Nii näiteks tuvastati jälituskombinatsiooni tulemusena kuriteo matkimise käigus juhtum, kus Priit Karumaa andis kütusefirma pangakonto väljavõtte saamise eest 6500 krooni altkäemaksu ühele kõrgemale politseiametnikule. Kinnipidamisel leidis kaitsepolitsei Priit Karumaa juurest kütusefirma majandustegevuse kohta koostatud kokkuvõtte, mis sisaldas põhjalikku informatsiooni kütusefirma majandustegevuse, pangakonto liikumiste ning firmaga seotud isikute tausta kohta.

Kriminaalasja eeluurimisel kogutud andmete põhjal pidi Priit Karumaa saama kõnealuse kokkuvõtte koostamise eest Venemaa julgeolekustruktuuride taustaga isikutelt tasuna üle 90 000 krooni. Kõnealuse juhtumi puhul ei saa enam rääkida tavakorrupsioonist, sest lisandus ka riigi julgeoleku seisukohalt huvipakkuv vastuluureaspekt. Kohus mõistis Priit Karumaa asutusesisese teabe edastamises ning altkäemaksu andmises süüdi ning karistas teda 2-aastase vangistusega tingimisi 3-aastase katseajaga.

Tolli- ja piirikorrupsiooni on kaitsepolitsei oma teabehankes käsitletud viimastel aastatel ühtse tervikuna, kogudes paralleelselt informatsiooni nii korrumppeerunud tolliametnike kui ka piirivalvurite kohta. Põhjuseks asjaolu, et kaitsepolitsei praktikas esineb üha enam juhtumeid, kus

salakaubaveo või piiriüleste maksupettustega tegelevad kuritegelikud grupid üritavad lisaks korrumpeerunud tolliametnikele värvata altkäemaksu või pistise eest oma ridadesse ka ebaausaid piirivalvureid. Seejuures on piiri- ja tollikorrupsiooni peamised riskid seotud just võimalike rikkumiste fikseerimata jätmise ning väiksemate karistuste määramise või karistamisest hoidumisega. Niisuguseid juhtumeid, kus korrumpeerunud ametnik lubab altkäemaksu või pistise eest salakauba kurjategijate palvel kontrollimatult üle riigipiiri või aitab kurjategijatel varjata toimepandavat maksupettust, esineb praktikas kahjuks küllaltki palju.

Nii näiteks andis kaitsepolitsei 2004. aastal pistise võtmises süüdistatuna kohtu alla Tallinna Tolliinspektuuri Lennujaama tollipunkti juhataja Peeter Ventseli. Kriminaalasja eeluurimisel tuvastati, et Peeter Ventsel vabastas oma ametiseisundit ära kasutades ühe äriühingu müügijuhi palvel ettevõttele kuuluva tollikontrolltsooni läbiva kauba nn punasest koridorist ehk kauba igakordsest füüsilisest kontrollist. Pärast kõnealuse teo toimepanemist küsis Peeter Ventsel laenu võtmise ettekäändel sama firma müügijuhilt 16 000 krooni pistist. Tähelepanuväärne on seejuures asjaolu, et osa saadud rahast mängis Peeter Ventsel kohe pärast selle saamist maha kasiinos. Kohus mõistis Peeter Ventseli süüdi ning karistas teda 1 aasta ja 6-kuulise vangistusega tingimisi 18-kuulise katseajaga.

Samuti alustas kaitsepolitsei 2004. aastal kriminaalmenetlust mitmete Kirde Tolliinspektuuri Narva maanteetollipunkti tolliametnike ja Ida-Viru Piirivalvepiirkonna piirivalveametnike suhtes, keda kahtlustatakse altkäemaksude süstemaatilises võtmises Venemaalt Eestisse veetava salakauba kontrollimata jätmise ning operatiivinfo lekitamise eest.

Kriminaalasja eeluurimisel tuvastati, et Kirde Tolliinspektuuri Narva maanteetollipunkti tolliametnikud M.M, I.K, J.S, A.S. ja J.Z. lubasid erinevaid salakaubakoormaid altkäemaksu eest korduvalt kontrollimatult Eestisse. Oma ebaseadusliku tegevuse tulemusena said tolliametnikud altkäemaksu alates 300 kroonist igalt piiritusekoormalt kuni 2500 kroonini igalt sigaretikoormalt. Tähelepanuvääriv on seejuures samuti seik, et lisaks tolliametnikele olid kõnealuse salakaubaveo skeemiga seotud ka mitmed Ida-Viru Piirivalvepiirkonna piirivalvurid, kes said korduvalt salakaubavedajatelt altkäemaksu Piirivalveameti andmebaasidesse sisestatud operatiivinformatsiooni lekitamise eest. Nimelt tuvastati kriminaalasja eeluurimisel, et piirivalve allohvitserid R.R. ja U.P. kontrollisid salakaubavedajate ülesandel altkäemaksu eest, kas kõnealuse salakaubavedaja veoautod võivad kontrolli kartmata tollipiiri ületada või kuuluvad nad piiril andmebaasides sisalduva informatsiooni kohaselt läbivaatusele.

Kriminaalasja materjalidest nähtub, et salakaubavedajatel oli Kirde-Eesti tollipiiril "söödetud sisse" suhteliselt kindel ja riskivaba kanal, mille kaudu neil oli võimalik vahelejäämist kartmata vedada Venemaalt Eestisse kõikvõimalikku salakaupa. Eespool nimetatud tolli- ja piirivalveametnike ebaseadusliku tegevuse paljastas kaitsepolitsei koostöös Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonnaga. Nimelt tabas Maksu- ja Tolliamet ühisoperatsiooni käigus samal ajal kaks spetsiaalselt salakaubaveoks kohandatud järelhaagisega veoautot, mille peidikutest leiti kokku 260 kasti Vene Föderatsiooni maksumärkidega sigarette "L&M", "Bond", "North Star" ja "More". Esialgsete arvutuste kohaselt ulatub riigile importmaksude maksmata jätmise tagajärjel tekitatud kahju 2 205 720 kroonini. Seoses asetleidnud salakaubaveo juhtumiga pidas Maksu- ja Tolliamet salakaubaveo toimepanemises kahtlustatavana kinni V.Z, V.R, I.Š, V.S. ja A.B.

Korruptsiooni paljastamine ministeeriumites ja nende keskallasutustes

Ministeeriumite ja nende keskallasutuste korruptsiooni paljastamisel on kaitsepolitsei teravdatud tähelepanu all endiselt just pistist või altkäemaksu võtvad ametnikud. Nii näiteks alustas kaitsepolitsei 2004. aastal kriminaalmenetlust Sotsiaalministeeriumi endise infotehnoloogia juhi H.T. suhtes, keda kahtlustatakse süstemaatilises pistise võtmises vähemalt kuuelt IT-firmalt. Kriminaalasja materjalidest nähtuvalt rikkus H.T. süstemaatiliselt ministeeriumi infotehnoloogiaalaste hangete korraldamisega seonduvaid protseduureegleid ning mõjutas teenusepakkujaid maksma talle kaupade ja teenuste ostmise eest pistist. Oma ebaseadusliku tegevusega tekitas H.T. riigile ka reaalselt varalist kahju, kuna enamik teenuseid ja kaupu osteti turuhinnast tunduvalt kõrgemate hindadega. Tähelepanuväärne on seejuures asjaolu, et H.T. alustas oma ebaseaduslikku tegevust 2003. aasta lõpus – kohe pärast erasektorist riigiteenistusse asumist, ning vähem kui aasta jooksul jõudis ta saada üle 332 000 krooni pistist. Põhilise osa pistisest kandsid infotehnoloogiafirmad fiktiivsete arvete alusel kahe äriühingu pangakontodele, mida juhtis H.T. endine elukaaslane. Arvetel märgitud teenuseid tegelikkuses ei osutatud ning laekunud pistisesummadega kaeti tegelikkuses H.T. isiklike kulutusi. Sisuliselt võib väita, et kõnealuste firmade peamine majandustegevus seisneski H.T. korruptiivse tegevuse varjamises.

Lisaks eeltoodule andis kaitsepolitsei 2004. aastal pistise võtmises süüdistatuna kohtu alla ka Kodakondsus- ja Migratsiooniameti viisaja illegaalse immigratsiooni osakonna endise juhataja Artur Aganitši, kes

nõudis talle alluvalt ametnikult pistist lisatasude taotlemise ja premeerimise eest. Eriti kurioosseks muudab juhtumi asjaolu, et pistist maksnud ametniku poolt oma ülemusele Artur Aganitšile makstud summa moodustas suurema osa ametnikule endale lisatasuna makstud summast. Kohus mõistis Artur Aganitši altkäemaksu võtmises süüdi ning karistas teda rahalise karistusega.

Samalaadseid näiteid võib tuua teisigi. Nii näiteks andis kaitsepolitsei 2004. aastal ametiseisundi kuritarvitamises süüdistatuna kohtu alla Tallinna Tööhõiveameti direktori Marju Reinu. Kriminaalasja materjalidest nähtuvalt nimetas Marju Rein oma käskkirjaga fiktiivselt Tallinna Tööhõiveameti konsultantide ametikohtadele kaks inimest, kes töid vastavalt eelnevale kokkuleppele mitme aasta jooksul igakuiselt osa oma töötasust sularahas Marju Reinu kätte. Kohus mõistis Marju Reinu kuriteo toimepanemises süüdi ning karistas teda rahalise karistusega.

Altkäemaksu- ja pistisejuhtumite kõrval on ministeeriumite ning nende keskallasutuste ametnike peamised korrupsiooniriskid seotud ka omakasulistel eesmärkidel oma ametiseisundi ebaseadusliku ärakasutamisega. Sageli kuritarvitatakse ametiseisundit korrupsioonivastases seaduses sätestatud toimingupiirangute rikkumistega. Peamised rikkumised on selles valdkonnas seotud eelkõige põhjendamatute soodustuste tegemisega teatud firmadele kaupade või teenuste ostmisel. Sageli on niisuguste eelistuste loomine tingitud just isiklikust huvist ja omakasulistest ajenditest. Seejuures on esinenud juhtumeid, kus hanke korraldamisel eelistataksegi kas kaudselt või otseselt iseendaga seotud firmasid.

Korrupsioonivastases seaduses sätestatud toimingupiirangute kergemate rikkumiste puhul on kaitsepolitsei kohaldanud süüdlaste suhtes tavaliselt väärteomenetlust. Seevastu toimingupiirangute raskem rikkumine võib tuua teatud tingimustel teo toimepanijale kaasa koguni kriminaalvastutuse, sest uue karistusseadustiku kohaselt saab korruptiivseid tegusid käsitleda kuritegudena olulise kahju tekkimisel. Seejuures toimub teo kvalifitseerimine ametiseisundi kuritarvitamise paragrahvi järgi. Samas on kaitsepolitsei senises praktikas ilmnenu ka mõningaid õiguslikke probleeme korrupsioonikuritegude ja -väärtegude omavahelise eristamise osas.

Nimelt on menetluspraktika näidanud, et korruptiivsete tegude puhul sageli süüdlane ühelegi isikule reaalselt varalist kahju ei tekita, kuid saab oma teo tagajärjel põhjendamatute soodustuste tulemusena ise varalist kasu. Loomulikult võib kahjuna käsitleda ka riigiasutuse maine

kahjustamist, kuid seda ei saa siiski pidada piisavalt konkreetseks kriteeriumiks kuritegude ja väärtegude eristamisel. Kaitsepolitsei on arvamusel, et korruptiivsed teod peaksid olema kriminaliseeritud, olenemata tekitatud kahju suurusest ning väärtegude ja kuritegude omavaheline eristamine peaks toimuma muudel alustel. Seejuures võiks kuritegude ja väärtegude omavaheline eristamine toimuda mitte tekitatud kahju kriteeriumi alusel, vaid näiteks tehingute mahtudest lähtuvalt.

Kaitsepolitsei on korruptsioonivastase seaduse rikkumistele läbi aegade suurt tähelepanu pööranud. Siinkohal väärivad mainimist üksnes mõned raskemad juhtumid. Nii näiteks anti 2004. aastal korruptsioonivastases seaduses sätestatud toimingupiirangute ja riigihangete teostamise nõuete rikkumises süüdistatuna kohtu alla endine Kodakondsus- ja Migratsiooniameti rahandusosakonna juhataja asetäitja Illar Ehala.

Kriminaalasja materjalidest nähtuvalt leppis Illar Ehala 2003. aastal oma tuttavaga kokku, et Kodakondsus- ja Migratsiooniameti korraldatava puhastus- ja koristustöid puudutava riigihanke pakkumismenetluse võidab tema tuttava äriühing tingimusel, et osa töödest teostab alltöövõtulepinguga Illar Ehala pojale ja abikaasale kuuluv firma. Pärast kokkuleppe saavutamist korraldaski Illar Ehala Kodakondsus- ja Migratsiooniameti büroode puhastus- ja koristustööde pakkumismenetlused, mille võitjaks osutus tema tuttava firma. Tegelikult teostas enamiku hanke objektiks olnud puhastus- ja koristustöödest alltöövõtu korras Illar Ehala pojale ja abikaasale kuuluv firma.

2003. aastal sõlmis Illar Ehala initsiatiivil tema poja ja abikaasa firmaga puhastus- ja koristustööde teostamiseks alltöövõtulepingud veel üks teinegi Illar Ehala tuttavale kuuluv ehitusfirma, mis oli samaaegselt Kodakondsus- ja Migratsiooniametiga lepingulistes suhetes. Lisaks tuvastati kriminaalasja eeluurimise käigus, et osa Kodakondsus- ja Migratsiooniameti tellitud puhastus- ja koristustöödest tellis Illar Ehala 2003. aastal otse oma poja ja abikaasa firmast. Niisuguse tegevusega rikkus Illar Ehala nii riigihangete teostamise nõudeid kui ka korruptsioonivastases seaduses sätestatud toimingupiiranguid. Kokku üritas Illar Ehala oma pojale ja abikaasale kuuluvasse äriühingusse suunata tellimusi üle 510 000 krooni suuruses summas. Kohus mõistis Illar Ehala kokkuleppemenetluses riigihangete teostamise nõuete rikkumises süüdi ja karistas teda rahalise karistusega.

Samuti andis kaitsepolitsei 2004. aastal korruptsioonivastases seaduses sätestatud toimingupiirangute rikkumisega seonduvas ametiseisundi ja võimu kuritarvitamises süüdistatuna kohtu alla Lahingtoetusüksuste Tapa Väljaõppekeskuse staabi tagalajaoskonna ülema kapten Peeter Veltmanni ja tagalakeskuse transpordigrupi ülema veebel Jaak Lindpere. Kriminaalasja eeluurimisel tuvastati, et Peeter Veltmann ja Jaak Lindpere ostsid mitmete aastate jooksul väeosadele ligi 1,85 miljoni krooni ulatuses erinevaid kaupu ja teenuseid äriühingust, mille osanikud nad ise olid. Lisaks ostis Peeter Veltmann väeosadele kaupu ja teenuseid ka ühest teisest äriühingust, mille osakud kuulusid nii talle endale kui ka tema õele. Seega rikkusid P. Veltmann ja J. Lindpere korruptsioonivastases seaduses sätestatud toimingupiirangut, mille kohaselt on ametiisikul keelatud sooritada tehinguid iseendaga või muid sarnase iseloomuga või huvide konfliktiga seotud tehinguid.

Kõnealust kriminaalasja iseloomustab ametiisikute ebaseadusliku tegevuse pikaajalisus ning seadusega kehtestatud piirangute korduv ja süstemaatiline rikkumine. Tähelepanuväärne on seejuures asjaolu, et P. Veltmann ja J. Lindpere delegeerisid osa oma ametiülesannetest edasi endaga seotud äriühingule ning see tegutses justkui väeosa varustajana, valides vajaliku kauba välja ja tuues selle kohale. Kohus mõistis Peeter Veltmanni ja Jaak Lindpere ametiseisundi ja võimu kuritarvitamises süüdi ning karistas P. Veltmanni 14-kuulise vangistusega tingimisi 18-kuulise katseajaga ning J. Lindperet 6-kuulise vangistusega tingimisi 18-kuulise katseajaga.

Kaitsepolitsei andis 2004. aastal ametiseisundi kuritarvitamises süüdistatuna kohtu alla ka AS-i Rakvere Viljasalv endised juhid V.S., M.K. ja S.K. Kriminaalasja eeluurimisel tuvastati, et V.S., M.K. ja S.K. kasutasid 2001. aastast kuni 2004. aasta märtsini AS-ile Rakvere Viljasalv hoiule antud riigi julgeolekuvaru reservi hulka kuuluvat toidurukist ja –nisu omavoliliselt ära oma firma majandustegevuse huvides, müües seda vilja ja jahuna nii Eestis kui ka välismaal. Riigi julgeolekuvaru reservi hulka kuuluvat teravilja hakkasid AS-i Rakvere Viljasalv juhid omavoliliselt müüma, kasutades ära teraviljahindade suurenemist kevadel ja vähenemist sügisel ning lootes teenida seetõttu suurte koguste müügiga teraviljaturul kasumit. Plaan aga ei õnnestunud ning lõppkokkuvõttes tekitasid V.S., M.K. ja S.K. ebaseadusliku omavolilise tegevusega riigile kahju üle 28,64 miljoni krooni. Kõnealuse kriminaalasja kohtulik arutamine on käesoleval ajal veel pooleli. Ometi näitab juhtum selgelt, et kontrolli ja järelevalvet riigi julgeolekuvaru reservide hoidmise ning säilimise suhtes tuleks edaspidi otsustavalt karmistada.

Rahvusvaheliste organisatsioonide vahendusel või välisriikidest laekuvate rahaliste vahendite kasutamisega seonduv korrupsioon

2004. aastal lisandus kaitsepolitseile üheks uueks korrupsioonivastase võitluse põhisuunaks rahvusvaheliste organisatsioonide vahendusel või välisriikidest laekuvate rahaliste vahendite kasutamisega seonduva korrupsiooni paljastamine. Välisfinantseeringute kasutamisega seonduvate seaduserikkumiste avastamine on muutunud viimaste aastate jooksul üha aktuaalsemaks ning arvestades näiteks Euroopa Liidu erinevate abiprogrammide raames Eestile eraldatavate rahaliste vahendite mahtusid, tuleb võtta kõnealune töövaldkond edaspidi veelgi teravamale tähelepanu alla. Teabehanke käigus laekunud informatsiooni kohaselt on enamik välisfinantseeringute taotlemise ja kasutamisega seonduvaid korrupsiooniriske seotud korrupsioonivastasest seadusest tulenevate toimingupiirangute rikkumisega. Seejuures rikutakse toimingupiirangutest peamiselt keeldu sooritada tehinguid iseendaga või muid huvide konfliktiga seotud tehinguid. Tegemist on nimelt juhtumitega, kus välisabirahade taotlemise otsustusprotsessides osalevad ametnikud suunavad välisfinantseeringuid iseendaga või oma lähisugulaste või -hõimlastega seotud äriühingutele, teenides selle pealt ebaseaduslikku korruptiivset tulu.

2004. aastal andis kaitsepolitsei ametiseisundi kuritarvitamises süüdistatuna kohtu alla Tööturuameti informaatikaosakonna juhataja ning hilisema nõuniku Ülo-Karla Kask'i. Kriminaalasja eeluurimisel tuvastati, et Ülo-Karla Kask osales 2002. aastal Rahandusministeeriumi poolt Tööturuameti uue selveinfosüsteemi SelveIS väljatöötamiseks välja kuulutatud rahvusvahelise riigihanke hindamiskomisjoni töös, mis otsustas tunnistada parimaks Ülo-Karla Kaski poja juhitava OÜ Trillian Infosüsteemid osalusega konsortsiumi pakkumise. Tegemist oli *Phare 2000* programmi poolt finantseeritava rahvusvahelise hankega, mille kogumaksumus ületas 3 miljonit krooni. Enne hankekomisjoni töös osalemist kirjutas Ülo-Karla Kask alla rahvusvaheliste hangete puhul nõutavale sõltumatuse ja konfidentsiaalsuse deklaratsioonile, kinnitades selles oma sõltumatust kõigi osapoolte suhtes, kes saavad kasu hindamisprotsessi tulemustest. Seejuures on tähelepanuväärne, et oma poja firma osalusega konsortsiumi pakkumisele andis Ülo-Karla Kask hindamisel maksimumilähedased punktid. Kõnealuse konsortsiumi eelistamise tulemusena tagas Ülo-Karla Kask oma poja osalusega äriühingule pideva sissetuleku, sest juba ainuüksi 2003. aasta jooksul kanti OÜ-le Trillian Infosüsteemid üle ligikaudu 1,7 miljonit krooni.

Lisaks eespool toodule tuvastati sama kriminaalasja eeluurimise käigus, et Ülo-Karla Kask korraldas aastatel 1998-2003 ka mitmete teiste Tööturuameti infotehnoloogiaalaste lepingute sõlmimise oma poja poolt juhitava OÜ-ga Trillian Infosüsteemid ning OÜ-ga Trillian kokku üle 1,2 miljoni krooni suuruses summas. Niisuguse ebaseadusliku tegevusega rikkus Ülo-Karla Kask korruptsioonivastases seadusest tulenevaid toimingupiiranguid, kuna ametnikul on seaduse kohaselt keelatud teha seoses oma töö- või teenistuskohustustega otsuseid või osaleda otsuste tegemises, mis oluliselt mõjutavad tema lähisugulase majandushuve. Kohus mõistis Ülo-Karla Kask'i ametiseisundi kuritarvitamises süüdi ning karistas teda 2-aastase vangistusega tingimisi 3-aastase katseajaga.

Aegumatute kuritegude uurimisest infosõjani

Inimsusevastaseid kuritegusid ja sõjakuritegusid on Eesti Vabariigis uuritud ligi kümme aastat. Selle aja jooksul on saanud Eesti kohtutes süüdimõistva otsuse kümme endise Nõukogude Liidu punase terrori agarat läbiviijat – nii süütute inimeste küüditajat kui ka metsavendade tapjat. Neist kahe – Saaremaal 1949. aasta märtsiküüditamist toime pannud Pjotr Kislõi ja August Kolk'i – suhtes jõustus kohtuotsus aastal 2004. Saare Maakohus mõistis mõlemad kriminaalkoodeksi § 61-1 järgi inimsusevastases kuriteos süüdi juba 10. oktoobril 2003. Nende kaitsja esitatud apellatsioonkaebused jättis Tallinna Ringkonnakohus 27. jaanuaril 2004 rahuldamata. Ringkonnakohtu otsusele esitatud kassatsioonkaebusi otsustas Riigikohus 21. aprillil 2004 mitte menetleda.

Terrorirežiimide hukkamõistmiseks on mitmeid võimalusi. Eesti riigi ja rahva sallimatut suhtumist nii natslikku kui ka kommunistlikku okupatsiooni ja selle võimuorganitesse väljendas Riigikogu ühemõtteliselt juba 19. juunil 2002 avaldusega okupatsioonirežiimi kuritegudest Eestis. Pole kahtlust, et tegemist on olulise sammuga meie õigusruumi kujundamisel ajaloolisest kogemusest lähtuvalt. Paraku on sarnaste avalduste nõrkuseks võimalus summutada nende kuitahes mõistlikku sõnumit aktiivse vastu- ja desinformatsiooniga.

Demokraatliku riigi sõltumatu kohtusüsteemi otsus on aga see, mis annab objektiivse ja ümberlükkamatu aluse kedagi kurjategijateks nimetada. Süüdimõistvad kohtuotsused näitavad ühtlasi ka kurjategijaid ühendanud vägivallarežiimi ja selle ametiasutuste kuritegelikkust. Niisuguse pidepunktina jäävad kõnealused kohtuotsused püsima, sõltumata hetkelistest meediakajastustest.

Ilmselt just viimase tõdemuse tõttu on Eestis toime pandud inimsusevastaste kuritegude ja sõjakuritegude uurimine sattunud uurijaile enestele soovimatult Venemaa inforünnakute tule alla. Tegelikult on sellised rünnakud Eesti riigi ja Kaitsepolitsei ameti tegevuse vastu kestnud juba aastaid ning me oleme neile järjekindlalt tähelepanu juhtinud ka oma varasemates aastaraamatutes. Seega ei tähendanud käimasoleva "infosõja" avalik teadvustamine Vabariigi Valitsuse poolt 2004. aastal Kaitsepolitseiametile pöördelist hetke, vaid pigem jätkuvat kinnitust kogu riigiparaadi ühtsest toetusest meie senisele tegevusele.

Mõningane kursimuutus avaldus 2004. aastal hoopis Venemaa inforünnakute sisus. Kui varem olid sealsed Eesti-vastased kirjutised ja avaldused mõeldud ennekõike Venemaa endi kodanikele ja "lähivälismaa" venekeelsele elanikkonnale, siis viimasel ajal on pidevalt suurenenud püüd mõjutada kolmandate riikide (ennekõike Lääne-Euroopa ja USA) otsustajate arvamust Eesti, Läti ja Leedu kahjuks.

Aegumatute kuritegude uurimist ja seeläbi kogu Eesti õiguskaitse süsteemi on Venemaa võimudel sealse totalitarismi traditsiooniga ühiskonna silmis lihtne mustata. Esiteks: suuresti objektiivsetel põhjustel on aastail 1920-1945 Saksamaal eksisteerinud natsionaalsotsialism enamiku venelaste jaoks KURJUSE sünonüüm, mille vastu võidelnutele oleksid justkui kõik nende endi sooritatud kuriteod ja eksimused automaatselt ja tingimusteta andeks antud. Teiseks ollakse kommunistliku režiimiga aastakümnete jooksul ära harjunud – isegi sellega kaasnenud terrori ja majandusliku surutisega.

Mõningaid Venemaa kahtlustusi ja süüdistusi Eesti aadressil seletab ka totalitaarsele ühiskonnale iseloomulik eeldus, et igasugune laiema ühiskondliku mõjuga tegevus saab olla ainult valitseva huvigrupi poliitiline tellimus. Uurimisasutuste ja kohtute sõltumatus ning kohustus seadust (sh rahvusvahelisi norme) täita on endastmõistetav ainult demokraatlikule, mitte autoritaarsele mõttelaadile. Teisisõnu – inimsusevastaste kuritegude ja sõjakuritegude uurimise destruktiivses kriitikas väljendub sageli kritiseerijate endi rikutus.

Viimase aja avaliku arvamuse küsitlused Venemaal näitavad, et elanikkonna eelhäälestus Balti riikide suhtes on pigem negatiivne kui positiivne. Seega on vastav propaganda Venemaa võimudele lihtne võimalus kujuteldava välisvaenlase tekitamiseks, et rahva tähelepanu ja võimalikku pahameelt siseriiklikelt probleemidelt kõrvale juhtida.

Ilmselt sisepoliitilistest vajadustest on tingitud ka Venemaa klammerdumine oma stalinistliku mineviku külge, selle mineviku õigustamine ja glorifitseerimine ning stalinlike kuritegude mittetunnistamine. Nüüdseks ollakse jõutud aga probleemini, kuidas seda ülejäänud maailmale serveerida olukorras, kus Euroopa Liidu ja NATO uued liikmed on neid ühendusi oma ajaloolise kogemusega rikastanud.

Pole sugugi üllatav, et ka Läände suunatud propagandas kasutab Venemaa kodus kätteõpitud võtet – vaenlasele osutamist. Üks väheseid ühendajaid stalinistliku Nõukogude Liidu ja Lääne demokraatiate vahel oli ühine vaenlane – natsionaalsotsialistlik Saksamaa. Piisab kommunistide ümbernimetamisest antifašistideks ja kommunismikuriteo mõiste muutub nii mõnegi lääneeurooplase ja ameeriklase jaoks raskesti hoomatavaks. Paraku ei tea seal (nagu Venemaalgi) paljud, et omal ajal ei jagunenudki kõik idaeurooplased kommunistideks ja natsideks. Või kui teavadki, siis ei tule see neil esimese hooga lihtsalt meelde, sest pidevalt nad meile ju ei mõtle ega saagi mõelda.

Sellises olukorras ei ole õigupoolest Eesti riigil ja meie õiguskaitseasutustel muud võimalust, kui mõlema okupatsioonivõimu – nii Adolf Hitleri Saksamaa kui ka Jossif Stalini Nõukogude Liidu – sooritatud kuritegusid usinalt edasi uurida. Oluline on asjaolu, et uuritavad kuriteod olid suunatud Eesti ja kogu ülejäänud demokraatliku maailma ühiste põhiväärtuste vastu, olenemata sellest, kas kurjategija oli nats või kommunist. Seni, kui puhta südametunnistusega sellest põhimõttest lähtume, pole Eestil põhjust karta, et Venemaa propagandarünnakud Lääne kaudu edu võiksid saavutada. Süütuse presumptsioonile ja teistele demokraatliku õiguskorra printsiipidele kindlaks jäämine võib teatud välise surve tingimustes nõuda vägagi suurt meelegi kindlust.

Niisiis saab ülaltoodust teha ühese järelduse: totalitarismikuritegude uurimine Eestis on kindlasti mõjutanud ja mõjutab ka edaspidi "infosõda", mis 2004. aastal laiemal avalikkuse teadvusesse jõudis. Mingil juhul ei lase aga Kaitsepolitsei ameti uurijad end propagandasurvest ühes ega teises suunas mõjutada. Võõrriigi Eestit ründavad kirjutised ja avaldused on pigem tänuväärne materjal analüütikutele leidmaks neist suurriigi propagandaleksikoni erinevaid võtteid – sihilikust laimust või asjatundmatust faktikäsitlusest varjatud ähvardusteni kõige kõrgemal tasemel. Alljärgnevalt mõned näited.

12. märtsil 2004 andis Vene Föderatsiooni asevälisminister Juri

Fedotov intervjuu ITAR-TASS-ile, milles muuhulgas ütles: "*Tekitab nõrdimust natsidega koostööd teinud inimeste soosimine, samal ajal, kui toimuvad kohtuprotsessid antifašistide vastu.*" "*/.../ väidetavasti liigub Eestis vabalt ringi 17 natsikurjategijat, kuid Kapo ei näita asja vastu huvi.*"

Mainitud 17 natsikurjategija all on silmas peetud ilmselt Simon Wiesenthali Keskuse Israeli büroo direktori Efraim Zuroffi poolt 2002. a suvel Kaitsepolitseiametile üle antud nimekirja autasustatud 36. Eesti politseipataljoni liikmete nimedega.

Esiteks oli nimekirjas tegelikult 16 nime, mis iseenesest ei ole suur eksimus, kuid näitab siiski asevälisministri nõuandjate töö pealiskaudsust. Teiseks on dokumentaalselt tõendatud, et nimekirjas olevad isikud pälvisid II klassi Raudristid isikliku vapruse eest Stalingradi lahingus, piiramisrõnga välisrindel pealetungiva Punaarmee tõkestamisel. Kolmandaks tegi Kaitsepolitseiamet kohe kindlaks, et vähemalt 9 nimekirjas olnud isikut on surnud, ülejäänute elukoha- või surmaandmed pole teada, aga kindlasti ei ela nad Eestis. Kõigist nimetatud asjaoludest teavitas Kaitsepolitseiamet avalikkust kohe, kuna kriminaalmenetluse alustamine ei olnud võimalik. Vastav informatsioon on olnud tänaseni pidevalt kättesaadav Kaitsepolitseiameti veebilehel.

Analüüsid asevälisministri tsitaadi sõnastust, näeme, et sõnaga "väidetavasti" püütakse vabaneda vastutusest vale informatsiooni edastamise eest. Väidet, et "Kapo ei näita asja vastu huvi", ei saa aga hinnata teisiti kui laimuna. Efraim Zuroffi ebapädeva väite veelgi ebapädevam tsiteerimine Venemaa asevälisministri poolt on ilmekas näide sellest, kuidas vale sünnitab valet, ning oleks ühtlasi infosõja aabitsasse (kui kunagi selline välja antakse) sobilik õppetund, miks meediarünnakutele vastamise asemel soliidset vaikiva joone hoidmine ei pruugi alati rahvuslikke huve kõige paremini teenida.

2004. aasta suvel ja varasügisel hoogustunud Venemaa-poolsete meediarünnakute taustal moodustati Eestis "*Ühiskondlik Liit Uusfašismi ja Rahvusliku Vaenu Vastu*". Selle esimeheks valiti 1949. aastal Hiiumaal toimunud massiküüditamise uurimise kriminaalasjas Kaitsepolitseiameti poolt kahtlustatavaks tunnistatud Arnold Meri. On vaid tervitatav, et leidub ühendusi, mis soovivad ühiskonnas totalitarismihälvuse vastu võidelda. Iseküsimus on vaid see, kas sellist organisatsiooni peaks juhtima inimene, kes avalikult on väitnud, et 1941. ja 1949. aastal Eestis läbi viidud Nõukogude okupatsioonirežiimi küüditamised olid õiged ja vajalikud teod.

Viimasel ajal on Venemaa juhtkond teinud lausa kõhedust tekitavaid avaldusi. Kõige värskem näide pärineb 23. veebruarist 2005, kui president Vladimir Putin Venemaa ja Ameerika Ühendriikide tippkohtumisel Slovakkias õigustas Nõukogude Liidu poliitikat Molotov-Ribbentropi pakti sõlmimisel. Üllatava küünilisusega teatas V. Putin, et pakt oli vajalik Nõukogude Liidu julgeoleku kindlustamiseks. Asjaolule, et see kõik sündis Balti riikide, Soome ja Poola iseseisvuse arvelt, ei paistnud ta mingit tähtsust omistavat. Seega on V. Putin sisuliselt mõista andnud, et käituks võimaluse korral oma eelkäija J. Staliniga sarnaselt.

Venemaa, kes näib olevat tõsiselt eesmärgiks võtnud stalinismi rehabiliteerimise, jätkab sarnaseid propagandarünnakuid Eesti, Läti ja Leedu vastu kindlasti ka 2005. aastal. Propagandarünnakute objektideks võivad osutuda ka mitmed teised riigid – näiteks Ukraina, Gruusia, Soome, Poola jt. Teine maailmasõda ei muutu veel niipea ajaloolaste pärusmaaks olevaks tavaliseks ajalooks.